

Kamusal Mekânları Kendileme ve Zamansal Deneyim Arasındaki İlişkiler: Transaksiyonel Bir Keşif Çalışması

The Relationships Between Appropriating Public Spaces and Temporal Experience: A Transactional Exploratory Study

Mehmet Karasu ¹, Sevim Cesur ²

¹(Dr.), Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Edebiyat Fakültesi Dekanlığı Psikoloji Bölüm Başkanlığı Kampüs, Tuşba, Van, Türkiye
²(Prof. Dr.), İstanbul Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye

ÖZ

Bu çalışmanın amacı (1) mekânı kendilemenin nasıl gerçekleştiğini incelemek ve (2) mekânı kendileme sürecindeki farklılıklar ile zamansal deneyim arasındaki ilişkileri keşfetmektir. Örneklem Van kent merkezinde ikamet etmekte olan 14 katılımcıdan (Kadın = 6; Erkek = 8) oluşmaktadır. Katılımcılara ölçüt (kriter) örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri ile ulaşılmıştır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler şablon analizi aracılığıyla çözümlenmiştir. Sonuçlara göre, mekânı kendileme sürecinin transaksiyonel bütünlükteki dört görünüşün (psikolojik süreçler, zamansal nitelikler sosyal çevre ve fiziksel çevre) kapsadığı özdeşim, anlam, duygu, sahiplenme, tanıdıklık, kullanım özellikleri, dönüştürücülük, yönelim, mekânın ritmi, sosyallik ve ortam alt görünüşlerinden meydana geldiği görülmektedir. Kamusal mekânları kullanım örüntüleri ise bu mekânlara dair iki yönelim (“İşlevselciler” ve “Gönülden Bağlılar”) etrafında şekillenmektedir. Kendileme süreçleri ve zamanın algılanan geçiş hızı arasındaki ilişkiler ele alındığında bu süreçler standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu artırıcı bir rolde işlev görüyorsa, zaman yavaş geçiyor şeklinde algılanmaktadır. Kendileme süreçleri, standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu azaltıcı bir rolde işlev görüyorsa, zaman hızlı geçiyor şeklinde algılanmaktadır. Ancak kendileme süreçleri, standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu olağan düzeyde tutmaya yardım ediyorsa, zaman normal akışında algılanmaktadır. Bu sonuçlar, kendileme süreçlerinin deneyim çeşitliliğine olanak sağlayan çok yönlü ve dinamik yapısını öne çıkarmaktadır. Bu durum ise bu süreçlerin transaksiyonel bütünlükteki dört görünüş arasındaki karmaşık ilişkilere göre işlev gördüğüne işaret etmektedir.

ABSTRACT

The aim of this study is (1) to examine how space appropriation takes place and (2) to explore the relationships between the differences in space appropriation and temporal experience. The sample consists of 14 participants (six females and eight males) in Van, Türkiye who were reached using the criterion sampling and snowball sampling methods. Semi-structured in-depth interviews were analyzed through a template analysis. The results show that space appropriation to consist of the sub-aspects of identification, meaning, emotion, ownership, familiarity, usage features, transformativeness, orientation, space rhythm, sociability, and physical environment, which are covered by the following four aspects of transactional unity: psychological processes, temporal qualities, social environment, and physical environment. The patterns of public space usage are shaped according to the orientations toward these spaces. These patterns were gathered under two themes: functionalists and emotionally attached individuals. When considering the relationships between appropriation and the perceived passage of time, time is perceived to pass slowly when appropriation functions with the role of increasing the density of experience per standard temporal unit. Time is perceived as passing quickly if appropriation functions with the role of reducing the intensity of experience per standard temporal unit. Time is perceived to flow normally (i.e., have synchronicity) when appropriation helps to keep the density of experience per standard temporal unit at a normal level. These results highlight appropriation to have a multifaceted and dynamic structure that allows for a variety of experiences. This also indicates appropriation to function according to the complex relationships among the four aspects of transactional unity.

Anahtar Kelimeler: Mekânı kendileme, Zamansal deneyim, Transaksiyonel yaklaşım, Şablon analizi

Keywords: Space appropriation, Temporal experience, Transactional approach, Template analysis

Corresponding Author: Mehmet Karasu E-mail: karasumehmet@yyu.edu.tr

Submitted: 20.08.2022 • **Revision Requested:** 16.11.2022 • **Last Revision Received:** 06.01.2023 • **Accepted:** 27.04.2023

This article is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

EXTENDED ABSTRACT

Appropriation refers to “the act or process of taking something as one’s own or making something one’s own” (Graumann, 1976, p. 113). People’s processes and levels of appropriating space are expected to affect their temporal experiences. Temporal experience can vary according to the density at which people process conscious information. For example, people who process information at a high-density level will perceive time as passing slowly (i.e., protractedly), whereas those who process information at a low-density level will perceive time as passing quickly (i.e., with temporal compression) and those processing information at a moderate density level will perceive time as passing normally (i.e., with synchronicity; Flaherty, 2018). However, the subjectivity of appropriation and temporal experience complicates these intertwined processes. The purpose of this study is to examine the temporal experience by focusing on the processes of appropriating space.

Method

Participants

The sample consists of 14 participants (six females and eight males) in Van, Türkiye. They were evenly distributed in terms of characteristics such as age, gender, marital status, income level, region of residence in the city, and employment status and were reached through the criterion sampling and snowball sampling techniques (Baltacı, 2018; Miles & Huberman, 1994).

Forms

Personal Information Form. This form has questions that were created to learn information about the participants’ age, gender, marital status, how long they’ve lived in Van, employment status, and socio-economic levels.

Form for Evaluating Space Appropriation Levels. This form has open-ended questions that were created based on studies from the literature on appropriation as well as a pilot study in order to understand the level to which the participants appropriate public spaces of the participants (e.g., How many times have you been to [the relevant public place]? For what purpose did you go [the relevant public place]? If you were to describe the [the relevant public] place to someone who doesn’t know it, what would you say to them?”).

Interview Questionnaire Form About Temporal Experiences. This semi-structured interview form has open-ended questions for understanding the participants’ temporal experiences of public spaces over the last week or month (e.g., In the last week, have you had moments where you felt or thought that time was slow when doing [your activities and routines] here? If yes, can you tell me about it by considering with whom and where these moments were spent? How did you feel?).

Public Spaces in the Research

The public spaces on which this study focused were limited to open public spaces in order to minimize the unique effects of other types of public spaces. These open public spaces in Van were: Cumhuriyet Street, Kazım Karabekir Avenue (Maraş Street), 2 Nisan Avenue Beşyol Square, Sıhke Street, and Iskele Street.

Procedure

After gaining approval from the ethics committee, interviews were conducted face-to-face or online in accordance with the conditions of the pandemic and the participants’ preferences. The interviews were conducted in quiet environments where participants could feel safe and comfortable with the first author, with transcripts then being made from these interviews.

Analysis

Data were analyzed through a template analysis using the software package program MAXQDA 20. The main steps in template analysis involve: “a) familiarization with the data, b) preliminary coding, c) clustering, d) developing the initial template, e) modifying the template, f) defining the final template, g) using the template to interpret the data, and h) writing-up” (King et al., 2018, p. 186).

Results and Discussion

Space appropriation consists of the dimensions of identification, meaning, emotion, ownership, familiarity, usage features, transformativeness, orientation, space rhythm, sociability, and physical environment, which are covered by the four aspects of transactional unity. The ownership and transformativeness dimensions are more limited with regard to appropriating public spaces

compared to private spaces. This seems to be related to the basic characteristics of public spaces, such as being common areas and being less suitable for personal transformation. The usage patterns of public spaces are shaped according to the participants' orientations toward these spaces. These patterns were gathered under two themes: functionalists (i.e., public space as an environment for fulfilling needs) and emotionally attached individuals (i.e., public space as an emotionally connected environment).

Appropriation can change the density of conscious information processing per standard temporal unit according to the relationship between the self and the situation. The perceived passage of time is shaped depending on the direction of the change. Accordingly, if the appropriation functions with the role of increasing the density of experience per standard temporal unit (i.e., the appropriation results in a more cognitive investment in the four aspects of the transactional approach [TA]), time is perceived as passing slowly. Time is perceived as passing quickly if appropriation functions with the role of reducing the intensity of experience per standard temporal unit. Time is perceived to pass in its normal flow if appropriation helps keep the density of experience per standard temporal unit at a normal level. This indicates appropriation to function based on the complex relationships among the four aspects of transactional unity.

Although space appropriation is basically considered a psychological process, it includes the intertwined coherence of the four aspects of TA. Accordingly, the process takes place within the holism of psychological processes, temporal qualities, social environment, and physical environment. This holism points out the limitation in emphasizing only psychological processes for understanding human behavior.

Kamusal Mekânları Kendileme ve Zamansal Deneyim Arasındaki İlişkiler: Transaksiyonel Bir Keşif Çalışması

İnsanlar mekânlarla çeşitli biçimlerde ilişki kurmaktadır. Bu ilişki biçimlerinden biri "kendileme"dir (appropriation) (Bilgin, 1984; 1990). Kendileme "bir kişinin bir şeyi kendisine ait olarak görmesi ya da ait kılması eylemine ya da sürecine" işaret etmektedir (Graumann, 1976, s. 113). Başka bir deyişle kendileme; yabancı, kontrol edilemez ve sahip olunmayan bir şeyi tanıdık, bildik ve anlamlı kılma çabalarının tamamı olarak ele alınabilir. İnsanların mekânı kendileme süreçleri ve düzeylerinin onların zamansal deneyimlerini de etkilemesi beklenmektedir. Zamansal deneyim ise insanların bilinçli olarak bilgiyi işleme yoğunluklarına göre değişiklik gösterebilmektedir. Söz gelimi yoğunluk düzeyi yüksek olduğunda zaman "yavaş;" düşük olduğunda "hızlı" ve orta olduğunda ise "olağan" bir hızda algılanmaktadır (Flaherty, 1993; 2018). Ancak kendileme süreçlerinin ve zamansal deneyimin öznelliği, iç içe geçmiş bu süreçleri karmaşık hâle getirmektedir. Buradan hareketle, bu çalışmanın temel amacı, (1) mekânı kendilemenin nasıl gerçekleştiğini incelemek ve (2) mekânı kendileme sürecindeki farklılıklar ile zamansal deneyim arasındaki ilişkileri keşfetmektir.

Zamansal Deneyim

Zaman, uzak geçmişten günümüze filozoflar (ör., Aristoteles, Martin Heidegger), doğa bilimciler (ör., Isaac Newton, Albert Einstein) ve sosyal bilimciler (ör., Philip Zimbardo, Eviatar Zerubavel) için dikkat çekici konular arasındadır. Zamana yönelik bitmeyen bu ilginin arkasında pek çok faktör olabilir. Bunların bir kısmı zamanın mahiyetiyle, farklı bir anlatımla zamanın "ne" olduğuna dair konularla, diğer bir kısmı ise zaman deneyiminin farklı düzeylerde (nörolojik ve bilişsel düzey, sosyomekânsal düzey, tarihsel ve ideolojik düzey) incelenemesiyle ilgili görünmektedir. Genel bir sınıflandırmayla filozofların, zamanın mahiyetine ve deneyimlenmesine; doğa bilimcilerinin görece insanın dışında bir olgu olarak zamanın mahiyetine; sosyal bilimcilerin ise zamanın algılanması, anlamlandırılması ve deneyimlenmesi süreçlerine daha çok odaklandıkları ileri sürülebilir. Bu çalışma kapsamında zamanın deneyimlenmesi sosyomekânsal düzeyde ele alınmıştır, çünkü zamansal deneyim; olaylar, faaliyetler ve rutinlerin sergilendiği sosyal ve mekânsal çevrede şekillenmektedir. Burada *olaylar*, olağan dışı durumlara; *faaliyetler* ve *rutinler* ise alışılmış, sıradan durumlara karşılık gelmektedir (Flaherty, 2018). Olaylar, faaliyetler ve rutinler, gündelik hayatı bütünlüklü olarak kapsamaktadır. Olaylar, faaliyetler ve rutinlerin zamansal olarak nasıl deneyimlendiği zamanın algılanan geçiş hızı üzerinden incelendiğinde üç farklı zamansal deneyim ayırt edilebilir (Flaherty, 2017; 2018): *Uzun süren süre* (protracted duration; yavaş geçen zaman), eşzamanlılık (synchronicity; olağan [hızda] geçen zaman) ve *zamansal sıkışma* (temporal compression; hızlı geçen zaman).

Flaherty (1993; 2018) zamansal deneyimi, üst üste açılarak deneyimin yükünü taşıyabilen ve aktarabilen bir dizi özdeş kutuya benzettiği "standart zamansal birim" ve bilişsel dâhil olma (cognitive involvement; dikkatle ilgili kaynaklar, duygulanım, bellek, bilgi işleme gibi) ya da meşguliyete bağlı oluşan "deneyim yoğunluğu" (başka bir deyişle, bilinçli bilgi işleme yoğunluğu) kavramları arasında kurduğu ilişkiyle değerlendirmektedir. Buna göre yıl, hafta, saat, dakika gibi standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu yüksek olduğunda zamanın geçişi uzun süreli olarak, yani yavaş algılanmaktadır (Flaherty, 2018).

Standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu ılımlı ya da orta düzeyde olduğunda zamanın geçişi eşzamanlı olarak, yani olağan hızda algılanmaktadır. Zamanı olağan hızda algılama, zamansal deneyimin yaygın hâlidir. Farklı bir anlatımla insanların zaman algısı, standart zamansal birimlerin akışıyla genel hatlarıyla senkronizedir. Bu zamansal deneyim, *normal* sosyal etkileşimlerde, problemsiz koşullar söz konusu olduğunda, durumla ilgili orta düzeylerde kaygı hissedildiğinde, benlik ve duruma

orta düzeylerde bilişsel dâhil oluş söz konusu olduğunda ortaya çıkma eğilimindedir. Orta düzeylerde bilişsel dâhil olma, normal miktarlarda bir uyaran karmaşıklığı meydana getirmektedir ve bu durum standart zamansal birim başına ılımlı ya da orta düzeyde deneyim yoğunluğu düşmesine sebep olmaktadır (Flaherty, 1993; Flaherty ve Meer, 1994).

Standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu düşük düzeyde olduğunda ise zamanın geçişi hızlı olarak (zamansal sıkışma) algılanmaktadır. Zamansal sıkışma, epizodik (anısal) bellekle ilgilidir. Epizodik bellek, kişilerin kendi deneyimlerine (ör., Van Gölü'nü ilk kez görme, iyi bir restoranda akşam yemeği yeme) ilişkin otobiyografik kayıtlardır. Bu kayıtların zaman ilerledikçe aslına uygun hatırlanmasında güçlükler ortaya çıkabilmektedir (Conway ve Rubin, 1993; Solso ve ark., 2007). Böylece, geçmiş hatırlanırken standart zamansal birimler tarafından taşınan deneyim yoğunluğu daha az algılanmakta ve geçmişin çok hızlı geçtiği görünümü ortaya çıkmaktadır (Flaherty, 2018; Flaherty ve Meer, 1994). Flaherty (1999; 2017; 2018), yukarıda özetlenen zamansal deneyimin yavaş, olağan ya da hızlı olarak değerlendirilmesinde benlik ve duruma dayalı sosyal etkileşimlerdeki deneyim yoğunluğunun etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu çalışmada ise bilişsel düzeyde deneyim yoğunluğunun rolünün yanı sıra, zamansal deneyim, aşağıda Transaksiyonel Yaklaşım bölümünde detaylandırılmış olan sosyomekânsal düzeyde mekânla kurulan ilişkinin bir türü olan mekânı kendileme süreçleri ile olan ilişkileri bağlamında ele alınmaktadır. Özet bir anlatımla, mekânla kurulan bir ilişki olarak kendileme süreci, bireyin kendi psikolojik özellikleri, diğer insanların, mekânın ve zamanın özelliklerinin bütünselliği içinde meydana gelmektedir. Bu bütünsellik vurgusu, kendilemenin, psikolojik temelde bir süreç olarak değerlendirilmesinden (Graumann, 1976) ziyade, diğer insanlar, psikolojik süreçler, zaman ve mekânın karşılıklılığı içinde anlaşılması gerekliliğine işaret etmektedir. Werner ve meslektaşlarının (2002) da işaret ettiği gibi, bu tarz bir çalışma yürütmenin kendine özgü birçok zorluğu olabilmektedir. Ancak bütün zorluklarına rağmen bütünsellik vurgulu böyle bir çalışma, ele alınan konu hakkında hem detaya hem de genele dair doyurucu bilgiler vermesi bakımından literatüre önemli bir katkı olarak görülebilir. Ayrıca literatürde zamansal deneyim ile kendileme arasında herhangi bir kuramsal ya da görgül bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışma ile bu eksikliğin giderilmesine yönelik somut adım atılarak, zamansal deneyim ve mekânı kendileme süreçlerinin iç içe geçmiş, karmaşık görünüşlerinin bütünselliğine dair derinlemesine bilgiler edinilmesi planlanmaktadır. Olaylar, faaliyetler ve rutinler; zamansal görünüşlerin, sosyal ve mekânsal çevrenin birbirinden ayrılamayacak ölçüde kaynaşmasıyla kendine özgü bir bütünlük oluşturmaktadır. Hem bu türden bir bütünlüğü anlamaya olanak tanıyan ve zamansal görünüşleri olguya içkin olarak kabul eden (Altman ve ark., 1987) hem de ele alınan olguyu kendi karmaşıklığı içinde mümkün olduğu kadar tutarlı ve bütünlüklü olarak ele almaya olanak tanıyan (Werner ve ark., 2002) kuramsal bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur. Bu çalışmada bu ihtiyacı karşılayacağı düşünülen Transaksiyonel Yaklaşım'ın (TY) genel ilkelerinden ve zamana ilişkin varsayımlarından yararlanılmıştır.

Transaksiyonel Yaklaşım

TY'ye göre ilişkiler ve örüntüler birbirinden ayrılması mümkün olmayan sosyal, psikolojik, mekânsal ve zamansal özelliklerden meydana gelmektedir. Bu özellikler transaksiyonel bütünlüğün dört görünüşüdür: *Diğer insanlar* (insanlar, başkaları, sosyal çevre / sosyal bağlam gibi), *psikolojik süreçler* (eylemler, duygular, bilişler gibi), *fiziksel ortamlar* (ev, mahalle, şehir, doğal ortamlar gibi) ve zaman (tempo, ritim, geçmiş, şimdi ve gelecek, süre gibi) (Werner, 2003; Werner ve ark., 1985; Werner ve ark., 2002). TY'nin bu dört görünüşü, incelenen olgu için bir tür çerçeve işlevi görmektedir.

Transaksiyonel bütünlüğü inceleyebilmenin en elverişli yollarından birisi *olaylardır*. Bu bakımdan TY'nin temel odağı olaylardır (Altman ve Rogoff, 1987; Hesse ve ark., 1988). Olaylar tanımlaması, giriş kısmında sözü edilen "olağan dışı durumlar olarak olaylar" tanımlamasından farklı biçimde, TY'de genel bir açıklamaya işaret etmektedir. Buna göre olaylar; diğer insanların, psikolojik süreçlerin, fiziksel ortamların ve zamanın bir arada olduğu eylemleri kapsamaktadır. TY'de olaylara bütünsel (holistic) birlikler olarak muamele edilmektedir (Altman ve Rogoff, 1987; Werner ve ark., 2002). Bu muamele TY'de analiz biriminin, parçalardan ziyade olgunun bütün olarak ele alınmasını sağlamaktadır (Altman ve ark., 1987). TY, bütüne ilişkin yaklaşımı ve değişen örüntüleri ele alması bakımından daha çok betimsel yöntemlerle çalışılmaktadır.

TY'de iki temel varsayım söz konusudur: a) İnsanlar ve çevreleri tamamlayıcı ve ayrılamaz birimlerdir; diğer bir deyişle ayrı ayrı tanımlanmazlar, tam aksine karşılıklı olarak tanımlanırlar; b) zamansal görünüşler insan-çevre etkileşimlerine içkindir, yani ele alınan olgunun dışında bağımsız bir nitelik değildir (Werner ve ark., 1985). Özellikle zamansal görünüşlerin etkileşimlere içkin olması, zamansal deneyimi ele alırken sosyal ve mekânsal çevreyi de dikkate almayı gerektirmektedir. Bu çalışmada da transaksiyonel bütünlüğün dört görünüşüne (diğer insanlar, psikolojik süreçler, mekân ve zaman) dair bilgiler aşağıda detaylarıyla açıklanan mekânı kendileme çerçevesinde ele alınmaktadır.

Mekân Kendileme

Çevre psikolojisinde üretilen ve geliştirilen bir kavram olarak mekânı kendileme, insanların mekânı kendinin kılmak, farklı bir anlatımla mekânı anlamlı bir yere dönüştürmek için bir yandan kendilerini dönüştürdükleri diğer yandan mekânı niyetli olarak kullandıkları, değiştirdikleri ya da geliştirdikleri etkileşimli bir süreçtir (Feldman ve Stall, 1994). Bu süreç insanların mekâna dair

sahiplik iddia ettikleri, aktif olarak mekânı kullandıkları; bunlara bağlı olarak mekânda anlam ürettikleri ve mekâna bağlandıkları süreçlerin tümüne karşılık gelmektedir (Rioux ve ark., 2017).

Moles ve Rohmer'e (1978) göre mekânı kendileme, en yalın hâliyle, iki tür ilişki biçiminde görünür olabilmektedir: Köklülük ve gezginlik (akt., Vidal ve ark., 2010). Köklülükte, insanlar, içinde buldukları mekânlara adeta bir ağacın kökleri gibi kök salarak, yayılarak bu mekânlarla bir ilişki kurmaktadır. Tuan'a (1977) göre, köklülük, en temelde bilinç dışında gerçekleşen içsel bir deneyime işaret etmektedir. Bu deneyim, kişinin varoluşunu bir mekânın kendisi ve tarihi ile özdeşleştirerek kendini bu özdeşim ve tarihsellik kurmasına işaret etmektedir. Ayrıca bir yerde köklere sahip olmak, o yere ilişkin manevi ve psikolojik bir bağlılık duymanın yanı sıra, dünyayı kavrarken kişiye güvenli ve sağlam bir pozisyon sağlamaktadır (Relph, 1976). Gezginlikte ise mekânlarla daha kısa süreli (geçicilik) ve daha aralıklı (kesintililik) bir ilişkilene söz konusudur. Bu deneyimde temel vurgunun "şimdi ve burada" üzerine olduğu ileri sürülebilir.

Ev içi mekânlar açısından genellikle evin "dışında" ve atıl durumdaymış gibi algılanan çatı katları ve kilerlerin önemi, kullanım pratikleri ve kendilenmesiyle ilgili yürütülmüş klasik bir çalışma kapsamında, Fransa'daki kırsal ve kentsel çevrelerde yaşayan kimselerle 96 derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışmanın sonuçları, bu gizli mekânların ev içi mekânlardan hiçbir zaman kopuk olarak değerlendirilmediğini ve benliğin bir ihtiyacı olarak gizlilik (mahremiyet) deneyimine alan sağlamalarını göstermesinin yanı sıra, kendileme sonrasında bu mekânların çok daha fazla bir biçimde evin "içinde" olarak algılandığı ve bu mekânların da karakterinin dönüşebildiğini göstermektedir. Bu durum çift yönlü ilişkinin örneklerinden biri olarak kabul edilebilir (Korosec-Serfaty, 1984). Benzer şekilde, İspanya'nın Barselona metropol bölgesinde yer alan Caldes nehir kıyısının çevresine dair kendileme süreçlerinin araştırıldığı bir çalışmada, katılımcıların bu süreçleri üç aşamada deneyimledikleri görülmüştür: Birinci aşamada nehir kenarı çevresine dair bilgilerin oranın düzenli olarak kullanılmasına ve oraya dair estetik değerlendirmelerin yapılmasına yönlendirdiği gözlenmiştir. İkinci aşamada nehir kıyısı çevresinin tekrarlayan biçimlerde kullanımı ve burayla kurulan kişisel özdeşim nehirle duygusal bağlar inşa edilmesini ve bu bağların gelişimini kolaylaştırmıştır. Bu aşamada nehir kıyısı çevresine yönelik deneyimlerin ve biriken anıların rolü oldukça belirgindir. Üçüncü aşamada ise nehir kıyısı çevresine bağlanma durumunun, orayı dönüştürme ve geliştirme süreçlerine dair aktif katılıma yönlendirdiği görülmüştür (Benages-Albert ve ark., 2015).

Kişi ile mekân arasındaki kendine özgü karşılıklı ilişki, kendileme sürecinin dinamik doğasına işaret etmektedir. Mekânı kendilemenin bu dinamik doğası, birbiriyle diyalektik bir etkileşim içinde var olan davranışsal (mekâna yönelik eylemler, kullanım pratikleri, dönüştürme davranışları) ve sembolik (duygusal, bilişsel ve etkileşimsel süreçler) bileşenlerle meydana gelmektedir (Pol, 1996; 2002). Bir kimse için mekânın, yere dönüşmesi o mekânın kişinin bir uzantısı ya da parçası olması anlamına gelmektedir. Bu durum kişinin o mekânı kullanma pratiklerini, süresini ve etkinliklerini; mekânla kurduğu ilişkinin içeriğini çeşitlendirebileceği için zamansal deneyimi farklılaştıran bir etki yapabilecektir. Mekân türleri çeşitlendirildikçe, mekânı kendileme ile zamansal deneyim arasındaki ilişkinin daha da karmaşık hâle gelebileceği düşünülmektedir. Çünkü her mekân türünün kendine özgü özellikleri ve bu özelliklere bağlı farklı kendileme stratejilerinin olması beklenmektedir. Bu sebeple farklı mekân türlerine değinilerek bu çalışma kapsamında odaklanılan kamusal mekânlar, temel özellikleriyle aşağıda tarif edilmiştir. Mekânlar çok farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Mekânların kapsamına en küçük birim olarak ev, iş yeri gibi ortamlar dâhil edilebileceği gibi, görece daha büyük birimler olarak kırsal ya da kamusal mekânlar da dâhil edilebilir. Mevcut çalışmada ele alınan mekânlar, kamusal mekânlar ile sınırlandırılmıştır. Burada diğer mekân türlerinin olası etkilerinin en aza indirilmesi hedeflenmiştir. Örneğin ev mekânı, sahiplik, en çok vakit geçirilen ve temel yaşam alanı olarak başlı başına ayırıcı dinamikleri içermektedir. Bu dinamikler, evlerde mahremiyetin daha kolay kurulabildiğine ve evlerin bireysel dönüştürmeye ve kontrole daha elverişli mekânlar olduğuna işaret etmektedir, bu bakımdan bu tür mekânlarda kendileme ilişkisi nispeten daha kolay kurulabilmektedir (Korosec-Serfaty, 1984). Halbuki kamusal mekânlar, aşağıda detaylandırıldığı gibi, bireysel kontrol ve dönüştürmeye daha az elverişli alanlar olduğundan kendileme ilişkisinin kamusal mekânlara özgü yanlarının olması beklenmektedir. Bu ayırıcı yanların keşfedilmesi kendileme literatüre de önemli katkılar sağlayacaktır.

Kamusal Mekânlar

Kamusal mekânlar tüm halkın eriştiği ortak kullanım ve katılım alanlarıdır (Altman ve Zube, 1989; Mehta, 2013) ve bu mekânların kullanımı ilkesel olarak herhangi bir ayırıcı özelliğe (etnisite, cinsiyet, yaş gibi) bağlı değildir (Neal, 2010). Kamusal mekânlar daha çok sosyal kurallarla (ör., başkalarıyla belirli bir mesafeden konuşma gibi) idare edilen, kişi için yeterince psikolojik merkeziliği olmayan ve kısa sürelerde kullanılabilen alanlardır (ör., sokaktaki banklar, otobüsteki koltuklar). "İlk gelen önceliği alır." esasına dayalı bu alanlar, sahiplenmeye, kontrole ve özel kullanıma uygun yerler olmaması bakımından kendiliğindenliğe dayalı deneyimlere oldukça açıktır (Francis, 1989; Göregenli, 2021). Kamusal mekânlar, tüm halkın ortak kullanım alanları olmasının ve sosyal kurallara göre sürdürülmesinin yanı sıra, devletin ve onun bileşenlerinin resmi kurallarına göre de oluşturulup biçimlendirilmektedir (İlkay, 2016). Bu bakımdan kamusal mekânlar, özel mekânlara (ev gibi) kıyasla, hem daha fazla sayıdaki ve farklı özelliklerdeki insanların ortak kullanım alanları oldukları hem de devletin sahipliğinde oldukları için bireysel kontrol ve dönüştürmeye daha az elverişlidir. Bu durum, kendileme sürecinde mekânın aktif bir rolde olduğunu, diğer bir deyişle mekânın

fiziksel yapısının kendileme süreçlerini doğrudan etkileyebildiğini vurgulaması bakımından oldukça önemlidir. Bu açıklamaya paralel olarak kamusal mekânlardaki dönüştürme görece kısa süreli ve geçicidir (Valera ve Vidal, 2017).

Yukarıda sıralanan özellikleriyle kamusal mekânlar, zamansal deneyimlerin, sosyal ilişkilerin ve mekânsal özelliklerin iç içe geçtiği zengin karşılaşma alanlarıdır. Bu yönüyle kamusal mekânların hem kendileme süreçlerine kendine has nitelikler katabileceği, hem de TY'nin temel varsayımlarını (ör., psikolojik süreçler, diğer insanlar, mekân ve zamanın bütünlüklüğü varsayımı) ele alabilmek için oldukça elverişli mekânlar oldukları düşünülmektedir.

Aşağıda bu çalışmada kullanılan kavramların operasyonel tanımları (Bundan sonra “kavramsal harita” olarak anılacaktır.) ve bu tanımlamalara bağlı olarak mekânı kendileme süreçlerine dair geliştirilen modelin şematik gösterimi sunulmaktadır.

Kavramsal Harita ve Kavramsal Model

Kavramsal Harita

Bu çalışmada zamansal deneyim; insanın zamanla kurduğu ilişkinin özellikleri, diğer insanlar, zaman ve mekânın oluşturduğu bütünleştirici bir “görünüş” olarak ele alınmaktadır. Zamansal deneyim, bu çalışma kapsamında *hız* (zamanın algılanan geçiş hızı) üzerinden incelenmektedir. Hız parametresiyle olaylar, faaliyetler ve rutinlerin ne kadar *yavaş, olağan hızla ya da hızlı* geçtiğine ilişkin algıların ve değerlendirmelerin ortaya çıkarılması mümkün olacaktır. Mekânı kendileme ise a) özdeşim, b) anlam, c) duygu, ç) sahiplenme, d) tanıdıklık, e) kullanım özellikleri, f) dönüştürücülük, g) yönelim, h) mekânın ritmi, ı) sosyallik ve i) ortam boyutlarıyla incelenmektedir. Bu boyutlar, yazarlar tarafından kendileme kavramının kavramsal tanımına (Korosec-Serfaty, 1976, 1984, 1985) ve bu kavramla ilgili bazı görgül çalışmaların (ör., Brunson ve ark., 2001; Morval ve Judge, 2000; Rioux, 2004; Rioux ve ark., 2017) kavramı ele alış biçimlerine dayanarak hazırlanmıştır.

a) Özdeşim Boyutu: Kendilenen mekânla kurulan benimseme ve aitlik ilişkisini göstermektedir. Kendilenen mekâna dair “Burası kendimden bir parçadır.” gibi ifade yüksek özdeşime işaret etmektedir.

b) Anlam Boyutu: Kendilenen mekânın kişide uyandırdığı köklü anlamlardır. Kendilenen mekâna dair “Burası benim için (çok) özel bir mekândır.” gibi ifade özel-biricik anlamlılığa işaret etmektedir.

c) Duygu Boyutu: Kendilenen mekânın kişide uyandırdığı tatmin edici ve genellikle olumlu duygulardır. Kendilenen mekâna dair “güvenli,” “keyifli,” “rahatlatıcı” gibi ifadeler tatmin edici ve olumlu duygular olarak; “tedirgin,” “can sıkıntısı,” “gergin” gibi ifadeler ise olumsuz duygular olarak sınıflandırılmıştır.

ç) Sahiplenme Boyutu: Kendilenen mekâna dair bilişsel hakimiyeti (yetkinliği), sahipliği ve kontrolü içeren somut nesne, işaretler ya da ifadelerdir. Kendilenen mekâna dair “Birisini buraya zarar verirse hiç çekinmeden müdahale ederim.” ya da “Burada A, B, C mekânları yer alır.” gibi ifadeler yüksek sahiplenme duygusuna işaret etmektedir.

d) Tanıdıklık Boyutu: Kendilenen mekâna ne düzeyde aşına olunduğunu gösteren ifadelerdir. Kendilenen mekâna dair “Buraya çok alıştım.” ya da “Burayı avcumun içi gibi bilirim.” gibi ifadeler tanıdıklık boyutunun yüksek olduğu şeklinde kabul edilmiştir.

e) Kullanım Özellikleri Boyutu: Kendilenen mekânın kullanım süresi (ör., “Burayı 18 yıldır kullanıyorum.”), sıklığı (ör., “İki günde bir buraya gelirim.”), zamanları (ör., “Burayı bahar aylarında daha çok kullanırım.”) ve gerekçeleri (ör., “Burada alışveriş yaparım, arkadaşlarımla buluşurum.”) gibi fiziksel kullanım pratiklerine dair ifadeler bu boyut altında toplanmıştır.

f) Dönüştürücülük Boyutu: Kendilenen mekânın kişinin kendisinde ve mekânda yaptığı farklılaştırıcı etkilerdir. Bu etkiler, duygusal (ör., “Buradayken kendimi yeniliyorum.”) ve davranışsal (ör., “Burada davranışlarım bile yavaşlıyor.”) olabileceği gibi, kendilenen mekânı iradi olarak değiştirebilmeyi de kapsamaktadır. Ancak açık kamusal mekânlar, herkese ait olduğu için bu mekânları dönüştürebilmekte sınırlılık söz konusudur.

g) Yönelim Boyutu: Kendilenen mekânla kurulan ilişkinin temel kaynağına işaret etmektedir. Bu kaynak, işlevsel-ihtiyaca dayalı yönelim ya da duygusal-anlamsal yönelim olmak üzere iki alt boyutta değerlendirilmiştir.

h) Mekânın Ritmi Boyutu: Bu boyut kendilenen mekândaki uyaran karmaşıklığı ve aktivite çeşitliliği ile meydana gelen mekânın ritmine işaret etmektedir. Yukarı yönlü sürüklenme ve aşağı yönlü sürüklenme olarak iki alt boyuttan meydana gelmektedir. Yukarı yönlü sürüklenme, kendilenen mekândaki uyaran karmaşıklığı ve aktivite çeşitliliği görece olarak yüksek olduğunda kişinin kendi ritminin mekânın bu yüksek ritmine doğru kayması iken; aşağı yönlü sürüklenme, mekânda uyaran karmaşıklığı ve aktivite çeşitliliği görece olarak düşük olduğunda, kişinin ritminin mekânın bu düşük ritmine doğru kaymasıdır.

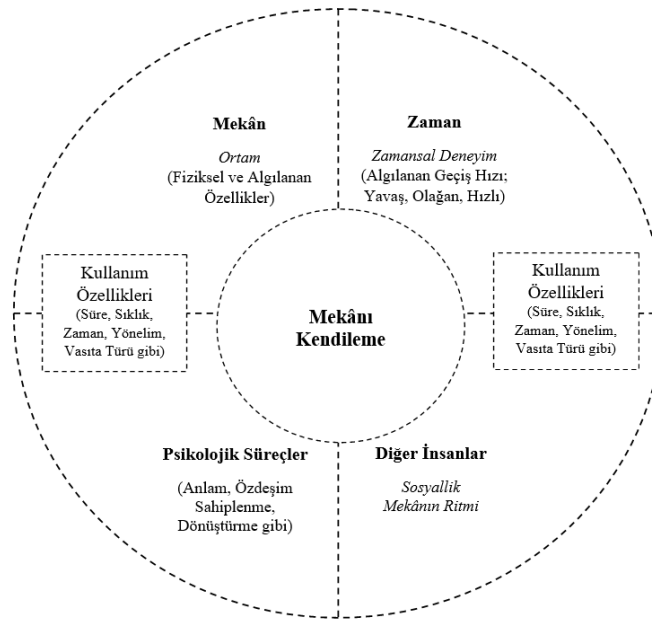
ı) Sosyallik Boyutu: Kendilenen mekânın sıklıkla kimlerle (ör., tek başına, arkadaşlarla) geçirildiği ile ilgilidir. Bu boyut kapsamında, tek başınalığı gösteren ifadeler “azalan sosyallik,” arkadaşlar, aile gibi diğer insanları gösteren ifadeler “artan sosyallik” olarak değerlendirilmiştir.

i) Ortam Boyutu: Araştırmada incelenen Van'ın merkezi açık kamusal mekânlarıdır. Bunlar Cumhuriyet Caddesi, 2 Nisan Bulvarı, Kazım Karabekir Bulvarı (Maraş Caddesi), Sıhke Caddesi, Beşyol Meydanı ve İskele Caddesi'dir. Bu mekânlar “Araştırmada Temel Alınan Mekânlar” alt başlığında kısaca anlatılmıştır.

Kavramsal Model

Kavramsal model bölümünde zamansal deneyimin, mekânı kendileme süreçleri açısından nasıl ele alındığını gösteren bir model ve bu modele dair açıklamalar yer almaktadır. Bu model, Werner, Altman ve Oxley'nin (1985, s. 2) evin zamansal yanları ile ilgili yaptıkları klasik çalışmalarında sundukları modele referansla hazırlanmıştır (bk., Şekil 1).

Mekândaki transaksyonel süreçler, en temelde eylem (olaylar, faaliyetler, rutinler) ve anlam (önem verme, değerlendirmeler, duygusal yanlar gibi) düzeylerinde gerçekleşmektedir (Werner ve ark., 1985). Aşağıda sunulan modelde “diğer insanlar” sosyallik düzeyine (artan-azalan); “ortam” mekânın özelliklerine (fiziksel-algılanan); “zamansal deneyim” zamanın algılanan geçiş hızına (yavaş, olağan, hızlı) işaret edecek biçimde kavramsallaştırılmıştır. Mekânı kendileme modelinde yer alan “kullanım özellikleri” tanımlaması, mekâna ilişkin eylemlere (mekânı kullanım süresi, sıklığı, zamanı, gerekçesi, vasıtası gibi) işaret etmektedir. Bu kaynaklarla ilgili detaylı özellikler analiz sonuçları ve tartışma bölümünde açıklanmıştır.

Şekil 1. Mekânı kendilemeye ilişkin kavramsal model.

Bu modelde TY'nin dört görünüşü olan diğer insanlar, psikolojik süreçler, mekân ve zaman, açıklama kolaylığı sağlaması için ayrı olarak gösterilmiştir. TY'nin ayrıntılı olarak açıklandığı bölümde de ifade edildiği gibi, bu dört görünüş arasında iç içe geçmiş bir bütünleşiklik söz konusudur. Modellerdeki kesikli çizgiler bu bütünleşikliği tarif etmektedir. Modelin içindeki çemberde belirtilen “kendileme süreci”nin bu dört görünüşü kapsadığını ve bütünleşiklikliği temsil ettiği önemle vurgulanmalıdır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada yukarıda sunulan kavramsal harita ve model çerçevesinde, (1) mekânı kendilemenin nasıl gerçekleştiğini incelemek ve (2) mekânı kendileme sürecindeki farklılıklar ile zamansal deneyim arasındaki ilişkileri keşfetmek hedeflenmektedir. Bu amaç, aşağıda özelleştirilen sorular eşliğinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

1. Mekânı kendileme süreci nasıl gerçekleşmektedir?

a. Mekânı kendilemenin boyutları nelerdir?

b. Mekân kullanım örüntüleri nelerdir?

2. Mekânı kendileme (sürecindeki farklılıklar) ile zamansal deneyim arasındaki ilişkiler nasıldır?

Çalışmanın sözü edilen amaçları zengin karşılaşma alanları olarak kamusal mekânlar üzerinden incelenmektedir. Kamusal Mekânlar bölümünde de sözü edildiği gibi, kamusal mekânların bir dizi ortak özelliği (psikolojik merkezliyetinin olmaması, ortak kullanım ve katılım alanları olması gibi) bulunmaktadır ancak bu ortaklıklara rağmen farklı kamusal mekân türlerinin kendine özgü dinamikleri elde edilecek verilerin sonuçlarını anlamak ve yorumlamak açısından güçlükler barındırabileceği için bu çalışmada kamusal mekânlar merkezi konumda bulunan ve halkın sıklıkla kullandığı açık kamusal mekânlarla; bu açık kamusal mekânlar ise birinci yazarın ikamet ettiği ve erişilebilirliği açısından elverişli olan Van'ın merkezi açık kamusal alanlar ile sınırlandırılmıştır.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırmanın örneklemini Van kent merkezinde ikamet etmekte olan toplam 14 katılımcı (Kadın = 6; Erkek = 8) oluşturmaktadır. Katılımcıların, cinsiyet ve medeni durum oranları gözetilerek yetişkin yaş grubundaki, orta gelir düzeyindeki, kent merkezine yakın yerde ikamet eden ve çalışan kimselerden olmasına dikkat edilmiştir. Katılımcılar yaşadıkları kent kamusal mekânlarını farklı amaçlarla ve belirli sıklıklarla kullanan kişilerdir. Bu özellikleriyle katılımcıların birbirine benzeyen, görece homojen nitelikler taşıması hedeflenmiştir. Ayrıca zamansal deneyimi etkileyebileceği gerekçesiyle uyuşturucu madde kullanan ya da herhangi bir psikotik bozukluk tanısı almış (veyahut da uzun süreli psikiyatrik ilaç kullanan) kişiler çalışmaya dâhil edilmemiştir (Ueda ve ark., 2018; Wittmann ve ark., 2007). Katılımcı adayları ile gerçekleştirilen ön görüşmelerde yukarıda sıralanan özelliklerin sağlanıp sağlanmadığı katılımcı adaylarının sözlü beyanlarına göre gözden geçirilmiştir. Araştırmacı, katılımcılara sosyal ağında yer alan kimselerin önerileri ile katılımcıların önerileri aracılığıyla ulaşmıştır. Sıralanan bütün özelliklere göre katılımcılara benzeşik örnekleme, ölçüt (kriter) örnekleme ve kartopu örnekleme teknikleri ile ulaşılmıştır (Baltacı, 2018; Miles ve Huberman, 1994).

Soru Formları

Kişisel Bilgi Formu. Bu formda katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, kentteki yaşam süresi, çalışma durumu ve sosyoekonomik düzeyleri gibi bilgilerini öğrenmek üzere oluşturulan sorular yer almaktadır.

Mekân Kendileme Düzeyini Değerlendirme Formu. Bu formda katılımcıların kamusal mekânları kendileme düzeylerini anlamak üzere, kendileme literatüründeki görgül çalışmalar ve bir pilot çalışmayla oluşturulan açık uçlu sorular (ör., kamusal mekâna, “Kaç kez gittiniz?” “Ne amaçla gittiniz?” “Bilmeyen birine burayı tarif edecek olsaydınız ona neler söylerdiniz?”) yer almaktadır.

Zamansal Deneyime İlişkin Yarı-Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Soruları Bu formda katılımcıların kamusal mekânlara dair son bir haftalık ya da son bir aylık¹ ve genel zamansal deneyimlerini anlamaya yönelik açık uçlu sorular (ör., “Son bir hafta içinde [ve devamında genel olarak] burada yaptığınız şeylerde [faaliyetleriniz ve rutinlerinizde] zamanın yavaş geçtiğini düşündüğünüz ya da hissettiğiniz anlar yaşadınız mı?” “Yanıtınız evet ise bu anların kimlerle ve nerede geçtiğini göz önüne alarak anlatır mısınız?” “Neler hissetmişsiniz?”) yer almaktadır. Bu sorular, kamusal mekânları kendileme düzeyine (görelilik olarak düşük ve yüksek) göre Van’ın merkezi açık kamusal alanlar arasından katılımcılar tarafından seçilen iki açık kamusal mekân özelinde sorulmuştur. Böylece kendileme düzeyinin zamansal deneyim üzerindeki rolünün daha anlaşılır olacağı varsayılmıştır. Görelilik olarak yüksek düzeyde kendilenen kamusal mekânın seçiminde, kamusal mekânın katılımcı için en fazla düzeyde anlamlı olması ve katılımcı tarafından en sık kullanılması ölçütü kullanılmıştır. Görelilik olarak düşük düzeyde kendilenen kamusal mekânın seçiminde ise kamusal mekânın katılımcı için görelilik olarak daha az düzeyde anlamlı olması ve aynı şekilde katılımcı tarafından sıklıkla kullanılması ölçütü kullanılmıştır.

Araştırmada Temel Alınan Mekânlar

Bu çalışmada ele alınan kamusal mekânlar, farklı türden kamusal mekânların kendilerine özgü etkilerini en aza indirmek için açık kamusal mekânlarla; özelde ise Van’ın merkezindeki açık kamusal mekânlar olan Cumhuriyet Caddesi, Kazım Karabekir Bulvarı (Maraş Caddesi olarak bilinmektedir.), 2 Nisan Bulvarı, Beşyol Meydanı, Sıhke Caddesi ve İskele Caddesi ile sınırlandırılmıştır. Bu açık kamusal mekânlar halkın yoğun olarak kullandığı, kamuya ve özel sektöre ait hizmet kurum ve kuruluşlarının yaygın olarak konumlandığı, doğal ve yapılmış çevrelerin bir arada olduğu ve nüfusun çoğunun ikamet ettiği zengin yaşam bölgeleridir. Ortak özellikleriyle bu açık kamusal mekânların kentteki insanlara benzer deneyimleri sunduğu düşünülmektedir. Araştırmada temel alınan açık kamusal mekânlar aşağıda özetlenerek tanıtılmıştır:

Cumhuriyet Caddesi, Van’ın en erken kurulan caddesidir. Caddede, mağazalar, restoranlar, kafeler, parklar, kuyumcular, bazı kamu binaları, ticari binalar gibi birçok mekân bulunmaktadır. *2 Nisan Bulvarı*, Van’ın son yıllarda öne çıkan kamusal alanlarından biridir. Bulvarda, konutlar, lüks restoranlar, kafeler, spor salonları, alışveriş merkezleri gibi birçok mekân bulunmaktadır. *Kazım Karabekir Bulvarı -Maraş Caddesi-*, Van’ın en işlek caddelerinden biridir. Caddede, mağazalar, restoranlar, kafeler, büfeler, eğitim kurumları, parklar, bazı kamu binaları, konutlar ve iş hanları gibi birçok mekân bulunmaktadır. *Sıhke Caddesi*, Kazım Karabekir Bulvarı ve Cumhuriyet Caddesi’ne kıyasla daha sakin bir caddedir. Caddede oteller, camiler, dükkanlar, konutlar ve marketler gibi birçok mekân bulunmaktadır. *Beşyol Meydanı*, Meydana yakın iş hanları, bankalar, kuyumcular, alışveriş merkezleri, kamu binaları gibi birçok mekân bulunmaktadır. Meydan, geçiş ve bağlama yeri olarak hizmet vermektedir. *İskele Caddesi*, Türkiye’nin en uzun (7.079 km) caddelerinden biridir (Aşur ve ark., 2013). Cadde, Cumhuriyet Caddesi, Kazım Karabekir Bulvarı ve 2 Nisan Bulvarı kadar yoğun değildir. Bu caddede mağazalar, restoranlar, alışveriş merkezleri, bazı kamu binaları ve konutlar gibi birçok

¹ Çalışmanın bu kısmında, epizodik bellek kaynaklı olumsuz etkileri en aza indirebilmek için özellikle yakın dönemdeki zamansal deneyimlere odaklanılmıştır.

mekân bulunmaktadır. İskele Caddesi'nin bir ucu Van Gölü'nde sonlanmaktadır. Bu bölümde insanların vakit geçirebilecekleri mesirelik alanlar ve iskele yer almaktadır.

İşlem

Araştırmanın etik kurul izni alındıktan sonra, görüşmeler, pandemi koşulları gözetilerek ve katılımcıların isteklerine göre yüz yüze ya da çevrim içi ortamda (Zoom, TeamLink ya da Skype isimli video konferans platformları aracılığıyla) yapılmıştır. Yüz yüze ve çevrim içi görüşmeler, katılımcıların kendilerini güvende ve rahat hissedebilecekleri sessiz ortamlarda, kayıt alınarak, yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara bilgilendirilmiş onam formu e-posta yoluyla gönderilerek çalışmayla ilgili kısa ve anlaşılır tanıtıcı bilgiler verilmiştir. Oturumların görüşme süresi ortalaması 60 dakika 52 saniyedir. Görüşmeler araştırmacı tarafından yürütülmüştür ve daha sonra yazı dökümleri yapılmıştır.

Analiz

Veriler, MAXQDA 20 yazılım programı ile şablon analizi aracılığıyla incelenmiştir. Şablon analizi, katılımcının kendi içindeki ve katılımcılar arasındaki tekrar eden örüntüleri analitik olarak incelemeyi olanaklı kılan bir analiz türüdür (Brooks ve ark., 2020). Bu analizde temel role sahip olan şablon geliştirme süreci, araştırmacıyı iyi yapılandırılmış bir yaklaşımı benimsemeye zorlamaktadır. Üstelik şablon analizi araştırmacıya, ele alınan çalışma konusunun gereksinimlerini karşılayabilmesi açısından yüksek düzeyde esneklik sağlamaktadır (King, 2004).

Şablon analizi, Gömülü Kuram (Grounded Theory; Glaser ve Strauss, 1967) ve Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz (Interpretative Phenomenological Analysis; Smith ve ark., 1999) gibi yaklaşımlardan temel almaktadır (King, 2004). Ancak bu yaklaşımlardan çeşitli özelliklerle ayrılmaktadır: Örneğin Gömülü Kuram'da, katılımcıların "gerçek"s algı ve değerlendirmelerinin ortaya çıkarılabildiği iddia edilirken, şablon analizinde böyle bir epistemolojik pozisyon bulunmamaktadır. Yazara göre şablon analizi, aynı zamanda Gömülü Kuram kadar kuralcı değildir. Öte yandan şablon analizi, Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz'den a priori kodlar kullanabilmesi (ör., literatürdeki ilgili kavramları ya da araştırma sonuçlarını kod olarak kullanabilmesi) ve katılımcıları hem kendi içinde hem de diğer katılımcılarla incelemedeki dengeli pozisyonu bakımından farklılaşmaktadır. Diğer bir anlatımla Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz'de her bir katılımcı kendi özelinde ve derinlemesine daha çok incelenebilirken, şablon analizinde her bir katılımcı kendi içinde araştırılmasının yanı sıra diğer katılımcılarla olan benzerlik ve farklılıkları temelinde de incelenmektedir. Ayrıca bu analize kıyasla şablon analizi daha çok katılımcı ile yapılabilmektedir (King, 2004).

Şablon analizi en temelde tematik analizden bir türüdür (Brooks ve ark., 2015). Tematik analiz ise araştırma sorusuyla ilgili örüntü içeren yanıtları açığa çıkarmada hiyerarşik kodlamanın (daha genel kodlar oluşturmak için benzer kod gruplarını bir arada kümelemenin) kullanıldığı esnek bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2006). Hiyerarşik kodlama, araştırmacıya verinin farklı düzeylerde incelenebilmesinin önünü açmaktadır. Farklı bir anlatımla, hiyerarşik kodlamanın daha üstlerinde yer alan kodlar, sonuçlarla ilgili genel bir açıklama sunarken; daha altta yer alan kodlar hem katılımcıların kendi içinde hem de katılımcıların diğer katılımcılar arasında ince ayrımlar yapabilmeyi sağlamaktadır (King, 2004).

Şablon analizinin esnek biçimde uygulanabilmesi ve bu analizde hiyerarşik kodlama yapısının kullanılması aynı zamanda tematik analizden de özellikleridir. Ancak her iki yöntem birkaç temel noktada birbirinden ayrılmaktadır: (a) Tematik analizde temaların geliştirilmesi ve bir kodlama rehberinin oluşturulması, tüm verilerin başlangıç kodlamasından sonra gerçekleştirilirken, şablon analizinde, verilerin bir kısmına dayanarak şablonun bir başlangıç sürümü oluşturulabilir. (b) Tematik analizde temaları tanımlamak sürecin sonraki aşamasına tekabül ederken; şablon analizinde daha fazla kodlama ve şablon geliştirmeye olanak tanıması için genellikle başlangıç şablonunun oluşturulmasında tema tanımları üretilir. (c) Tematik analizde kodlama düzeylerinin sınırları belirlenmezken, bu yöntemin kullanıldığı çalışmalarda genellikle bir veya iki alt tema düzeyi söz konusudur. Şablon analizinde ise verilerin en zengin ve en ayrıntılı yönlerini açığa çıkarmak için genellikle dört veya daha fazla düzey kullanılabilir (Brooks ve ark., 2015).

Şablon analizinde izlenen temel aşamalar şöyledir: a) Verilere aşina olma, b) ön kodlama, c) kümeleme, d) başlangıç şablonunu geliştirme, e) bu şablonu değiştirme, f) final şablonunu tanımlama, g) verileri yorumlamak için bu şablonu kullanma ve yazma (King ve ark., 2018).

Şablon analizinde bir şablonun geliştirilmesi, üzerinde dikkatle çalışılması gereken yinelemeli bir süreci ifade etmektedir. Bu araştırmadaki şablon geliştirme süreci (kodlamalar), araştırmacı tarafından yapılmış, ikinci yazar tarafından gözden geçirilmiştir. Kodlamalar ve kodlamaları gözden geçirme süreci yinelemeli olarak yürütülmüş ve kodlamalarla ilgili uyumsuzluklar farklı zamanlarda müzakere edilerek kodlara son hâli verilmiştir. Şablon geliştirme süreci en temelde iki başlık altında ele alınabilir: Başlangıç şablonunun geliştirilmesi ve final şablonunun oluşturulması

Sonuçlar ve Tartışma

Başlangıç Şablonu

Başlangıç şablonunu geliştirmek için ilk olarak metinlere aşinalık kazanılması hedeflenmiştir. Bu kapsamda, görüşmelerde tutulan notların dikkatle gözden geçirilmesinin yanı sıra, metinlerin bir kısmı (14 görüşmenin 4'ü) rastgele seçilerek tam ve detaylı bir şekilde birkaç kez okunmuştur. Ardından metinlerin ön kodlama listesini hazırlarken kullanılacak olan (hiyerarşik olarak) en üstteki kodlar için, transaksiyonel bütünlüğün dört görünüşü (psikolojik süreçler, zamansal nitelikler, sosyal çevre ve fiziksel çevre) referans alınmıştır. Hiyerarşik olarak daha altlarda yer alacak kodlar ise görüşme sorularının temalarından, görüşmelerde tutulan gözlem notlarından ve kendileme literatüründe yer alan bilgilerden (a priori temalar) yararlanılarak hazırlanmıştır. Daha sonra, bu kod listesi ile ortaya çıkan temalar, anlamlı bir bütünlük arz edecek şekilde gruplandırılmış; bu gruplandırmaların hem kendi içinde hem de birbirleriyle nasıl ilişkilendikleri belirlenmiştir. İlerleyen aşamada, başlangıç şablonunun taslak (ilk) versiyonu temsil edici dört görüşmede kodlanmıştır. Bir önceki aşamada şekillendirilen bu şablon, farklı üç görüşme deşifresine daha uygulanmıştır (bk., Tablo 1).

Tablo 1. Kendilenen Mekânlar İçin Başlangıç Şablonu

- 1) **Psikolojik Süreçler**
 - a) Kendileme Düzeyi
 - (1) Düşük
 - (2) Orta
 - (3) Yüksek
 - b) Kendileme Süreci
 - i) *Yönelim*
 - (1) İşlevsel-İhtiyaca Dayalı Yönelim
 - (2) Duygusal-Anlamsal Yönelim
 - ii) *Anlam*
 - (1) Özel
 - (2) Sıradan
 - (3) Yüksek Benimseme
 - (4) Düşük Benimseme
 - (5) Yüksek Aidiyet
 - (6) Düşük Aidiyet
 - iii) *Duygu*
 - (1) Olumlu Duygular
 - (2) Olumsuz Duygular
 - iv) *Sahiplenme*
 - (1) Eylemler
 - (2) Bilişsel Olarak Güçlü Kontrol
 - (3) Bilişsel Olarak Zayıf Kontrol
 - (4) Yüksek Sahiplenme
 - (5) Düşük Sahiplenme
 - v) *Tamdıklık*
 - (1) Düşük
 - (2) Olağan
 - (3) Yüksek
 - vi) *Kullanım Özellikleri*
 - (1) Kullanım Süresi
 - (2) Kullanım Sıklığı
 - (3) Kullanım Zamanları
 - (4) Ulaşım Vasıtası
 - (5) Ulaşım Kolaylığı
 - (6) Açık Kamusal Alana Yakınlık-Uzaklık
 - (7) Kullanım Gerekçeleri / Yönelimleri
- 2) **Diğer İnsanlar**
 - a) Sosyallik Düzeyi
 - i) Artan Sosyallik
 - ii) Azalan Sosyallik
 - b) *Deneyim Türü*
 - i) Sakinlik Deneyimi
 - ii) Kalabalıklık Deneyimi
- 3) **Mekân**
 - a) Açık Kamusal Mekânlar
 - i) Daha Çok Kendilenen Açık Kamusal Mekân
 - ii) Daha Az Kendilenen Açık Kamusal Mekân
- 4) **Zaman**
 - a) Zamanın Algılanan Geçiş Hızı
 - i) Hızlı
 - ii) Olağan
 - iii) Yavaş

Final Şablonu

Yukarıda tarif edilen sürecin devamında taslak başlangıç şablonunda yer alan kodlarda çeşitli değişiklikler (kod ekleme, kodu silme, kodun kapsamını değiştirme ya da kodun yerini değiştirme gibi) yapılmıştır. Örneğin başlangıç şablonunda “anlam” kodu içinde yer alan benimseme ve aidiyet ilişkisini gösteren alt kodlar, anlam kodundan çıkarılarak final şablonuna yeni eklenen “özdeşim” kodu altında birleştirilmiştir. Başlangıç şablonunda yer almayan “dönüştürücülük” kodu, kendileme kavramının tanımı ve katılımcıların yanıtlarından hareketle final şablonuna eklenmiştir. Başlangıç şablonunda üç alt kodla ifade edilen zamanın algılanan geçiş hızı (yavaş, olağan, hızlı), final şablonlarında detaylandırılarak beşe (çok yavaş, yavaş, olağan, hızlı, çok hızlı) çıkarılmıştır. Mekânı kendileme sürecinin başlangıç şablonunda yer alan “yönelim” kodunun alt kodları ise “işlevsel-ihtiyaca dayalı yönelim: daha kısa süreli ve daha aralıklı” ve “duygusal-anlamsal yönelim: daha uzun süreli ve daha sürekli” olarak yenilenmiştir. Benzer şekilde mekânı kendileme sürecine dair geliştirilen başlangıç şablonunda yer alan “deneyim türü” kodu, katılımcı yanıtlarını daha kapsamlı ve derinlikli inceleyebilmek için, final şablonunda “mekânın ritmi” olarak değiştirilmiş, bu koda ise “yukarı yönlü sürüklenme” ve “aşağı yönlü sürüklenme” alt kodları eklenmiştir. Ayrıca başlangıç şablonundaki ilk kodlamalarda veri setinin daha okunabilir / kontrol edilebilir olmasına hizmet ettiği için tercih edilen TY’nin dört görünüşüne dair üst başlıklar (psikolojik süreçler, sosyal çevre, fiziksel çevre ve zamansal nitelikler), final şablonundan kaldırılmıştır. Ancak Mekânı Kendileme Sonuçları ve Tartışma bölümünde de görüleceği gibi TY’nin temel yaklaşımı muhafaza edilmiştir.

Başlangıç şablonu, başka metinlere (farklı iki görüşmeye) daha uygulanarak son hâlini (final şablonu hâlini) almıştır (bk., Tablo 2). Final şablonu, bütün metinlere uygulanarak kodlamalar tamamlanmıştır. Bu aşamada gerekli görüldüğü durumlarda kodlamalarda değişiklikler yapılmıştır. Sonuçlar, ortaya çıkan temalar ve bu temaları en iyi temsil eden söylem örnekleriyle raporlanmıştır.

Tablo 2. Kendilenen Mekânlar İçin Final Şablonu

- a) Kendilenen Açık Kamusal Mekânlar
 - i) Daha Çok Kendilenen Açık Kamusal Mekân
 - ii) Daha Az Kendilenen Açık Kamusal Mekân
- b) Kendileme Süreci
 - i) *Yönelim*
 - (1) İşlevsel-İhtiyaca Dayalı Yönelim: Daha Kısa Süreli ve Daha Aralıklı
 - (2) Duygusal-Anlamsal Yönelim: Daha Uzun Süreli ve Daha Sürekli
 - ii) *Özdeşim*
 - (1) Yüksek
 - (2) Düşük
 - iii) *Anlam*
 - (1) Özel
 - (2) Sıradan
 - iv) *Duygu*
 - (1) Olumlu Duygular
 - (2) Olumsuz Duygular
 - v) *Sahiplenme*
 - (1) Yüksek
 - (2) Düşük
 - vi) *Tanıdıklık*
 - (1) Düşük
 - (2) Olağan
 - (3) Yüksek
 - vii) *Kullanım Özellikleri*
 - (1) Kullanım Süresi
 - (2) Kullanım Sıklığı
 - (3) Kullanım Zamanları
 - (4) Ulaşım Vastası
 - (5) Ulaşım Kolaylığı
 - (6) Açık Kamusal Alana Yakınlık-Uzaklık
 - (7) Kullanım Gereççeleri
 - viii) *Dönüştürücülük*
 - (1) Yüksek
 - (2) Orta
 - (3) Düşük
 - ix) *Sosyallik Düzeyi*
 - (1) Artan Sosyallik
 - (2) Azalan Sosyallik
 - x) *Mekânın Ritmi*
 - (1) Yukarı Yönlü Sürüklenme
 - (2) Aşağı Yönlü Sürüklenme
- c) Kendileme Düzeyi
 - (1) Düşük
 - (2) Orta
 - (3) Yüksek
- d) Zamanın Algılanan Geçiş Hızı
 - (1) Çok Hızlı
 - (2) Hızlı
 - (3) Olağan
 - (4) Yavaş
 - (5) Çok Yavaş

Final şablonu, Transaksiyonel Yaklaşım’daki (TY) dört görünüşün bütünlüğü olduğu eylemlere uygulanmıştır. Bu eylemler, bu çalışma kapsamında kendilenen mekânlar üzerinden ele alınmaktadır. Kendilenen mekânlar kendi içinde iki kısımda incelenmektedir: Daha çok kendilenen açık kamusal mekân ve daha az kendilenen açık kamusal mekân. Kendilenen mekânlar için geliştirilen

final şablonu, sözü edilen bu iki kısma ayrı ayrı uygulanarak analiz edilmiştir. Katılımcıların kendiledikleri mekânları Tablo 3’te özetlenmiştir. Buna göre, katılımcıların daha çok kendiledikleri kamusal mekânlar arasında en sık ifade ettikleri mekânlar Maraş Caddesi ve Cumhuriyet Caddesi iken; en sık ifade ettikleri daha az kendilenen kamusal mekân ise 2 Nisan Bulvarı’dır.

Tablo 3. Katılımcıların Kendiledikleri Mekânlar

Katılımcı No	Kendilenen Mekânlar	
	Daha Çok Kendilenen Açık Kamusal Mekân	Daha Az Kendilenen Açık Kamusal Mekân
1	Beşyol Meydanı	Sihke Caddesi
2	Cumhuriyet Caddesi	2 Nisan Bulvarı
3	Cumhuriyet Caddesi	Sihke Caddesi
4	Maraş Caddesi	2 Nisan Bulvarı
5	Sihke Caddesi	2 Nisan Bulvarı
6	2 Nisan Bulvarı	Cumhuriyet Caddesi
7	Maraş Caddesi	Cumhuriyet Caddesi
8	Maraş Caddesi	2 Nisan Bulvarı
9	Maraş Caddesi	İskele Caddesi
10	İskele Caddesi	Maraş Caddesi
11	Maraş Caddesi	İskele Caddesi
12	Maraş Caddesi	Cumhuriyet Caddesi
13	Sihke Caddesi	Maraş Caddesi
14	İskele Caddesi	2 Nisan Bulvarı

Mekânı Kendileme Sonuçları ve Tartışma

Mekânı kendileme; özdeşim, anlam, duygu, sahiplenme, tanıdıklık, kullanım özellikleri, dönüştürücülük, yönelim, mekânın ritmi, sosyallik ve ortam boyutlarından meydana gelmektedir. Mekânı kendileme süreci, en temelde kendilenen mekânla kurulan yüksek özdeşimi, özel-biricik anlamları, tatmin edici ve genellikle olumlu duyguları içermektedir. Ancak kamusal alanlar söz konusu olduğunda, bu süreçlerde birtakım farklılıklar öne çıkmaktadır. Örneğin katılımcılar kendiledikleri mekânları eğer onlarla duygusal bir bağ kurmuşlarsa sahiplenmekte; mekân üzerinde bireysel kontrolü daha fazla deneyimlemektedirler. Ancak katılımcılar kamusal mekânlarla sadece işlevsel ve ihtiyaca yönelik bir bağ kurmuşlarsa, bu mekânları daha düşük düzeylerde sahiplenmekte; mekân üzerindeki kontrolü görece olarak daha az deneyimlemektedirler. Örneğin K5’in (37 yaş, erkek, evli, 32 yıldır Van’da) görece olarak çok az kendilediği bir mekân olarak 2 Nisan Bulvarı hakkındaki ifadeleri şöyledir:

Araştırmacı (A): Diyelim ki 2 Nisan Bulvarı’ndayken birinin orayı kirlettiğini, tahrip ettiğini ya da orada uygunsuz bir davranışta bulunduğunu görüyorsunuz, ne yapardınız?

Katılımcı (K): “Bilemiyorum yani yapar mıydım . . . muhtemelen yani başıma [bir iş gelmemesi için] veya o adamla yani yüz göz olmamak için muhatap olmazdım yani tasvip etmesem de müdahil olmak istemezdim.”

A: Neden müdahil olmak istemezsiniz?

K: “Çünkü [2 Nisan Bulvarı’na çok fazla] gitmiyorum, benim kendi işim orayla pek olmuyor, kendimin görmüyorum orayı, artı orası çok sakın [bir yer] değil, çok fazla çalışma var, belediyeden temizlikten sürekli oraya gelen. Ondan dolayı orayı tolere edecek birileri vardır diye düşünüyorum.”

Açık kamusal mekânı kendileme sürecinin bir boyutu olarak dönüştürücülük de katılımcılar için sahiplenme ve bireysel kontrol algısı gibi görece olarak daha düşük düzeydedir. Kamusal mekânların bireysel dönüştürmeye yeterince açık olmayan özellikleri kişinin kendisini ve mekânı dönüştürme sürecini zayıf kılmaktadır. Bu bakımdan ev gibi özel mekânlara nazaran kamusal mekânları kendileme, kamusal mekânlara özgü bir kendileme sürecine işaret etmektedir. Bu kendileme türü, geçicilik (daha kısa süreli) ve kesintililik (daha aralıklı, süresiz) özellikleriyle, özel mekânları kendileme sürecinden farklılaşmaktadır. Örneğin K14’ün (40 yaş, erkek, bekâr, 20 yıldır Van’da) geçmişte kendinden bir parça olarak gördüğü, kendini olumlu yönde dönüştüren ancak son dönemlerde bu dönüştürücü özelliğini yitiren 2 Nisan Bulvarı’nın kendisi üzerindeki etkileri ve bu bulvardaki genel zamansal deneyimi ile ilgili ifadeleri şöyledir:

K: “On sene on beş sene önce o caddenin biraz daha işte yani hani ruhu farklıydı, çünkü aile kültürünün biraz daha böyle o bilmem hatırlar mısınız bu Bizimkiler dizisinin sitesi tarzında[ydı], insanlar biraz daha birbirine sıcaktı, insanlar birbirini tanırdı, site hayatı vardı, caddede böyle çok fazla trafik falan olmazdı, çok sessiz sakin bir yerdi. Böyle ağaçların kokuları gelirdi, amber kokusunu hissederdiniz. Dolayısıyla o güzelliği yaşamak için bir kez daha giderdiniz veya akşam olurdu aileler yani herkes caddeye çıkardı, yürüyüş yapardı çok rahattı, insanlar güvende işte derdiniz.”

A: Şimdi 2 Nisan Bulvarı’nda kendimizi güvende ve rahat hissetmiyor musunuz?

K: “Hayır. Yok yani sadece mecburi olarak hani diyeyim hem kendi evimin orda olması sebebiyle gidip geldiğim hem iş yerine gitme noktasında kullandığım bir yol, onun haricinde ailemin olduğu bir bölge, o sebepten dolayı [kullanıyorum], eğer öyle bir şey olmasa o caddeyi kullanmak bile istemem yani görmek bile istemem. Hiç sevmiyorum orayı.” . . . 2 Nisan [tarihi], Van’ın kurtuluşudur ama 2 Nisan’ın [Bulvarı’nın] bu hâle gelmesi yani herhâlde Van’ın batışıdır diyorum . . . 2 Nisan [Bulvarı] sermayenin, ağa babalarının, aşiret reislerinin diyebilirim, rantın olduğu bir bölge yani.”

...

A: Peki 2 Nisan Bulvarı’ndayken zaman nasıl geçiyor?

K: “Yavaş, sıkıcı.”

A: Sizce neden öyle?

K: “Keyif vermiyor . . . Keşke yani hiç o caddede olmasaydım keşke yaşantılarım, başka [bir] caddede geçseydi, valla [orayı] hiç sevmiyorum yani.”

Mekânı kendilemede, mekânı kullanım özellikleri, mekânın ritmi (yukarı yönlü sürüklenme, aşağı yönlü sürüklenme) ve tanıdıklık (aşinalık) koşulları önemli sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir. Örneğin mekânın kullanım özellikleri düşünüldüğünde, kamusal mekânı sıkça, farklı gerekçelerle (alışveriş, gezinme gibi) kullanmak, yaşanan evin kamusal mekâna fiziksel olarak yakın olması gibi koşullar, mekânın kendilenmesini kolaylaştırmaktadır. Örneğin K12 (35 yaş, kadın, bekâr, 20 yıldır Van’da) görelî olarak daha fazla kendilediği Maraş Caddesi hakkındaki düşüncelerini şöyle ifade etmektedir:

K: “Zaten evimiz Maraş’ta olduğu için [burayı] her gün kullanıyorum. Özellikle hafta içi kullanıyorum, hafta sonu kullanıyorum mantığı yanlış olur zaten. Çünkü [burası] benim, ben çıkmasam yapamam. Şey gibi düşünün, hani balkona mutlaka çıkarsınız gün içerisinde mutlaka hani, evinizin bir bölümüdür yani. Maraş da benim için hani öyle bir parça oldu yani.”

...

A: Peki burada [Maraş Caddesi’nde] alışveriş dışında, bir kafede oturma dışında neler yaparsınız?

K: “Genelde hani bizde şey vardır: ‘Ya hadi bir tur atalım.’ Şimdi çarşı göbektessin, arkadaşlar geliyor, nerede tur atacaksın? Yine ister istemez volta gibi bir hapishaneyi düşün, volta atarsınız ya gidersiniz bir uca, gelirsiniz bir uca”

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi bu katılımcı için Maraş Caddesi, özellikle arkadaşlarıyla olan sosyal ilişkilerini kolaylaştırıcı bir işlev de taşımaktadır. Bu yönüyle Maraş Caddesi 12 numaralı katılımcı için sosyopet bir mekândır, diğer bir anlatımla sosyalliği artıran bir mekândır (Osmond, 1959; Sommer, 1969). Bu durum, katılımcının Maraş Caddesi’ni kendileme süreçlerinde mekânı kullanım özelliklerinin yanı sıra sosyalliğin önemini de vurgulamaktadır. Bu sonuç, kendileme sürecinde sosyal ve kişiler arası ilişkilerle ilgili bağlantıların önemini vurgulayan Moser ve meslektaşlarının (2002) çalışması ile tutarlıdır. Diğer taraftan bir mekândaki insan yoğunluğu ile meydana gelen “canlılık” deneyimi ve bir mekânın yaş, etnisite ya da gelir düzeyi gibi özellikler açısından farklı gruplardan insanlara hitap edebilmesi ile oluşan “kullanıcı çeşitliliği” kendileme için önemli faktörlerdir (Alpak, 2017). Maraş Caddesi’nin hem canlılık deneyimi hem de kullanıcı çeşitliliği açısından zengin bir kamusal mekân olduğu düşünüldüğünde, caddenin kendileme açısından oldukça elverişli bir mekân olduğu da ileri sürülebilir.

Bir mekânda zamanın algılanan geçiş hızı “olağan” olarak değerlendirildiğinde genellikle o mekândaki durumlar ve faaliyetler rutin seyrinde ilerlemektedir. Bu tür durumlarda insanların zaman algısı, durumlar ve faaliyetlerin akışı ile uyumludur ve genel olarak problemlî koşullar söz konusu değildir (Flaherty ve Meer, 1994). İnsanlar bu durumlarda orta düzeylerde kaygı hissetmemektedirler; benlik ve duruma orta düzeylerde bilişsel olarak dâhil olmaktadır (Flaherty, 1993). Bilişsel olarak dâhil olma, kişinin kendine ve içinde bulunduğu koşullara dikkatle ilgili kaynakları, duygulanımı ya da bilgi işleme süreçleri gibi zihinsel faaliyetlerini aktararak yoğunlaşmasına işaret etmektedir. Zamanın algılanan geçiş hızının olağan olarak değerlendirildiği durumun etkin bir örneği K9’un (33 yaş, erkek, evli, 33 yıldır Van’da) ifadeleriyle aşağıda sunulmuştur:

“Genellikle, evet çünkü rutin olarak kullandığıma yakın işlemlerdir her gün bunu yaptığım için hafta içi genel olarak her gün bunu yaptığım için benim için her şey normalmiş gibi [bir hızda], çok fazla trafik olmayan bir cadde.”

Benzer şekilde, bir mekânda zaman çok hızlı olarak değerlendirildiğinde, genellikle o mekândaki durumlar ve faaliyetler oldukça dinamik ve akışkan olarak gerçekleşmektedir. Hatta bu durumlar ve faaliyetler döngüsel örüntüler (bayramlara hazırlık zamanları, öğle saatleri gibi) gösterebilmektedir. Örneğin Maraş Caddesi’nde esnaflık yapan K8 (46 yaş, erkek, evli, 46 yıldır Van’da) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“[Maras Caddesi’nde] işlerinizin iyi olduğu, satış yapabildiğiniz, insanlarla muhatap olduğunuz [zamanlarda], zaman çok hızlı geçiyor . . . Demin bayramdan örnek vermiştim, işte Arife günlerinde sabah 09.00’da [iş yerine] gidiyoruz, gece saat 01.00-02.00’de geliyoruz, kapatıyoruz iş yerini. O zaman [dilimi] çok hızlı geçiyor. Yani bakıyorsunuz saat 14.00 olmuş, bir [daha] bakıyorsunuz akşam ezanı okunmuş.”

Kamusal mekândaki uyaran karmaşıklığı ve aktivite çeşitliliği mekânın ritmini oluşturmakta ve bu ritmi şekillendirmektedir. Mekânın öne çıkan yaygın ritminin, kendilenen mekândaki zamansal deneyimi etkileyebildiği görülmektedir. Söz gelimi karmaşık uyaranların ve aktivite çeşitliliğinin yüksek olduğu Maras Caddesi’nde zaman genellikle çok hızlı geçiyor gibi algılanırken; görece olağan (bazen de yavaş) bir ritmin hâkim olduğu İskele Caddesi’nde zaman daha olağan (ya da yavaş) geçiyor gibi algılanmaktadır. İnsanların zamansal deneyimlerinin, mekânın öne çıkan yaygın ritmine doğru (yukarı yönlü sürüklenme), diğer bir deyişle mekânın kendi zamansallığına sürüklendiği (entrainment) ileri sürülebilir. Burada katılımcıların ritmi, mekânın hâkim ritmine göre âdetâ yeniden ayarlanmaktadır. Sözü edilen sürüklenme olgusu, insan etkileşimlerinin zamansal dinamiklerini anlamak için geliştirilen Sosyal Sürüklenme Modeli’nin insan-mekân etkileşimlerine uyarlanmasıyla açıklanabilir hâle gelmektedir (McGrath ve Kelly, 1986). Örneğin K11 (38 yaş, kadın, bekâr, 7 yıldır Van’da) bu durumla ilgili deneyimini şöyle ifade etmektedir:

A: Maras Caddesi’ndeyken zaman sizin için genellikle nasıl bir hızda geçer? K: “Çok hızlı, biraz önce dediğim gibi çok hareketli bir cadde olduğu için zaman da hızlı akıyor gibi geliyor insana . . . Ayrıca mesela ben bir hafta arayla caddeyi dolaştığımda mağazaların çok hızlı bir şekilde el değiştirdiğini fark ediyorum takip edemiyorum o hızlarını.”

Benzer şekilde K13 (43 yaş, erkek, evli, 43 yıldır Van’da) daha az kendilediği ve karmaşık uyaranların bir arada olduğu Maras Caddesi’ndeki zamansal deneyimi ile daha fazla kendilediği ve daha az karmaşık uyaranların olduğu Sihke Caddesi’ndeki zamansal deneyimini şöyle tarif etmektedir:

A: Peki Maras Caddesi’ndeyken zaman sizin için nasıl bir hızda geçiyor?

K: “Çok hızlı.”

A: Neden acaba?

K: “Çok yoğun bir cadde olduğu için o anda sağa sola bakarken ya da araçla geçerken, yürürken hani yoğunluğu olduğu için. Mesela bir Sihke’de [zamanın] çok yavaş geçtiğini zannedersiniz çünkü fazla yoğunluk olmadığı için, yürürken biliyorsun ne kadar kalabalık [bir cadde] ve bir de Maras’ta hep işyerleri olduğu için böyle baka baka gidiyorsun bir anda varmışsınız ta caddenin diğer tarafı bitmiş ama genellikle yoğun olmayan, ticari alanların olmadığı, genellikle evlerin olmadığı yerlerden gittiğinizde paso gidersiniz ya cadde bitmiyor.”

A: Sihke Caddesi’nde böyle mi oluyor?

K: “Tabii Sihke’de öyle. Maras’ta ise tam tersi çünkü akıyor ya araçlar geçiyor, insanlar geçiyor, şimdi ister istemez hani insanın zihni ve gözleri meşgul olduğu bir dönemde [zamanın] nasıl geçtiğini bilemezsiniz yani aslında yürüdüğünüz mesafe aynı mesafe ama sizin için o etrafa bakmakla biraz da hızlı bir şekilde gittiğini zannediyorsun çünkü uğraş var, diğerinde gidiyorsun bir yere ulaşmaya çalışıyorsun hiçbir şey yok . . .”

Mekân Kullanımı Örüntüleri

Katılımcıların çalışmada konu edilen mekânları kullanım örüntüleri bu mekânlara dair yönelimleri etrafında şekillenmektedir. Bu yönelimler iki tema altında ele alınmaktadır: İşlevsel-ihtiyaca dayalı yönelim ve duygusal-anlamsal yönelim. Katılımcıların öne çıkan mekân kullanım örüntüleri Tablo 4’te gösterilmiştir. Buna göre daha az kendilenen kamusal mekânların tamamında işlevsel ve ihtiyaca göre kullanım örüntüsü sergilenirken, daha çok kendilenen kamusal mekânlarda duygusal ve anlama dayalı bir kullanım örüntüsü öne çıkmaktadır. Her örüntü aşağıda açıklanarak örneklendirilmiştir.

Tablo 4. Katılımcıların Kendiledikleri Kamusal Mekânlara Göre Mekân Kullanım Örüntüleri Listesi

Mekân Kullanım Örüntüleri					
Katılımcı No	Daha Çok Kendilenen Açık Kamusal Mekân	Daha Az Kendilenen Açık Kamusal Mekân	Katılımcı No	Daha Çok Kendilenen Açık Kamusal Mekân	Daha Az Kendilenen Açık Kamusal Mekân
1	“Gönülden Bağlı” Beşyol Meydanı	“İşlevselci” Sihke Caddesi	8	“İşlevselci” Maras Caddesi	“İşlevselci” 2 Nisan Bulvarı
2	“İşlevselci” Cumhuriyet Caddesi	“İşlevselci” 2 Nisan Bulvarı	9	“İşlevselci” Maras Caddesi	“Gönülden Bağlı” İskele Caddesi
3	“İşlevselci” Cumhuriyet Caddesi	“İşlevselci” Sihke Caddesi	10	“Gönülden Bağlı” İskele Caddesi	“İşlevselci” Maras Caddesi
4	“İşlevselci” Maras Caddesi	“İşlevselci” 2 Nisan Bulvarı	11	“İşlevselci” Maras Caddesi	“Gönülden Bağlı” İskele Caddesi
5	“Gönülden Bağlı” Sihke Caddesi	“İşlevselci” 2 Nisan Bulvarı	12	“Gönülden Bağlı” Maras Caddesi	“İşlevselci” Cumhuriyet Caddesi
6	“Gönülden Bağlı” 2 Nisan Bulvarı	“İşlevselci” Cumhuriyet Caddesi	13	“Gönülden Bağlı” Sihke Caddesi	“İşlevselci” Maras Caddesi
7	“Gönülden Bağlı” Maras Caddesi	“İşlevselci” Cumhuriyet Caddesi	14	“Gönülden Bağlı” İskele Caddesi	“İşlevselci” 2 Nisan Bulvarı

Tema I: İhtiyaçların Karşılama Ortamı Olarak Kamusal Alan: “İşlevselciler

Bu örüntüdeki katılımcılar, mekânla kurulan ilişkide mekânın daha çok kişinin ihtiyaçlarını karşılanmasıyla ilgilenmektedir. Bu durum, mekânın işlevsel yanlarını ön plana çıkarmaktadır. Sözü edilen ihtiyaçlar alışveriş yapma, arkadaşlarla buluşma, yürüyüş yapma, hizmet satın alma gibi pek çok davranışı içerebilmektedir. Mekânla kurulan ilişkide mekânın işlevlerini öne çıkarma, mekânın daha kısa süreli ve daha aralıklı (sürekli) kendilenmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum mekânla kurulan ilişkide köklülük duygusunu en aza indirmekle sonuçlanıyor gibi görünmektedir. Örneğin K6'nın (42 yaş, kadın, bekâr, 30 yıldır Van'da) işlevsel ve ihtiyaca dayalı olarak ilişki kurduğu ve yaklaşık yirmi yıldır kullandığı Cumhuriyet Caddesi'ne dair değerlendirmeleri şöyledir:

K: “Aslında [Cumhuriyet Caddesi'ni] kendimden bir parça olarak görmüyorum, çok da şey değil yani ya şurası bana hitap ediyor ya da şurası çok güzel, sürekli gidip orada oturayım gibi bir şeyim yok bir düşüncem yok daha doğrusu. [Burasını] yani daha çok alışveriş amaçlı ya da dediğim gibi bir yemek yedirmek ya da oturup bir çay içmek [için kullanıyorum] . . . Kendime ait hissetmiyorum.”

A: Cumhuriyet Caddesi'nde kendinizi güvende ve rahat hissediyor musunuz?

K: “Aslında hayır.”

A: Bunu açabilir misiniz?

K: “Tabii ki, çünkü orada çok şeye tanık oldum, çok rahat kavgalar oluyor orada, birdenbire bir patlak veriyor, ondan sonra yani araçların her an bir yerden çıkıp tak diye şey olacağı [bir yer], çoğu zaman park eden arabaların birbirine geçmesi [söz konusu], araba kazasından söz ediyorum, yani çok da bana güvenilir gelmiyor.”

Bazı katılımcılar, çalışma kapsamında seçilen açık kamusal mekânlardan ayrı olarak, herhangi bir mekânla duygusal bir bağ kurmamaktadırlar. Dolayısıyla bu katılımcılar için pek çok mekân zaten yeterince özel-biricik anlamlara sahip değildir. Bu durum, yukarıda işaret edildiği şekliyle, kendileme süreçlerinin daha kısa süreli ve daha aralıklı oluşunu artırmaktadır. Böylece mekânla kurulan kendileme ilişkisi (çok) düşük düzeyler ile sonuçlanmaktadır. Örneğin K4'ün (37 yaş, kadın, bekâr, 5 yıldır Van'da) bu konudaki ifadeleri şöyledir:

“ . . . Mekânlarla ilgili bir genel şeyim var aslında benim, çok aidiyet duygusu [olmuyor], yani [onlara yönelik] aidiyet duygum çok fazla olmadığı için belki de bilmiyorum. Genel olarak böyle bir şey var yani. Mekânlarla ilişkim biraz şöyle; evet yani bir yeri hep kullanırım ama bu şeyden kaynaklı, yani yeni bir şey keşfetmek gibi derdim olmadığı için hani, bu biliyorum, bu benim konfor alanım, yani 'iyi bu' diyerekten orada kalmak . . . İşte örnek vereyim: Burada yukarıda bir çiçekçi var ama daha yakın bir çiçekçi olsa ona gideceğim, diğerine gitmeyeceğim yani.”

Bu gruptaki katılımcılar daha düşük düzeylerde kendilediği ve işlevselciliği öne çıkardıkları kamusal mekânlara ilişkin de olumsuz duygulara sahip olabilmektedir. Örneğin K3 (43 yaş, erkek, evli, 41 yıldır Van'da) görel olarak daha az kendilediği Sıhke Caddesi ile ilgili duygularını şöyle tarif etmektedir:

“[Sıhke Caddesi'nin] bir özelliği yok, [orada] kimse yok, seyrek bir cadde, soluk bir cadde, eğri bir cadde, eğri büğrü hatta. İnsanı cezbeden bir yapısı yok . . . Sıhke Caddesi'nin bir estetiği yok.”

Mekânın işlevleri üzerinden mekânla kurulan ilişkide zamanın algılanan geçiş hızı, işlevin niteliğine göre değişebilmektedir. Söz gelimi o mekânda yapılması planlanan işler söz konusuysa, zaman olduğundan daha hızlı algılanabilmektedir. Burada planlanan işlerin yerine getirilmesine odaklanılmaktadır. Örneğin mekânla daha işlev temelli (konumsal yakınlık, resmi işlerin yürütülmesi gibi) bir ilişki kuran K2 (41 yaş, erkek, evli, 36 yıldır Van'da), bu ilişkisini ve bu ilişkisine bağlı zamansal deneyimini şöyle ifade etmektedir:

K: “ . . . Cumhuriyet Caddesi Van'da yaşayan birinin belki bir ihtiyacını karşılar yani, [orası kişinin] gezip göreceği bir yer de olduğu için Cumhuriyet Caddesi sizin planlarınız içinde genelde yer alır . . . Nasıl diyeyim yani [burası] mekânsal olarak tamamlayıcı unsur olarak duruyor benim için yani, çok da böyle sevdiğimden değil, başta söylediğim gibi [burası] mecburiyet caddesi...”

A: Ama görüşmenin başında sizin için en fazla anlamı olan ve en sık kullandığınız kamusal mekânı Cumhuriyet Caddesi olarak ifade etmişsiniz. . .

K: “Cumhuriyet Caddesi'ni çok sevdiğimden değil aslında, ben açıkça söyleyeyim [oraya] ulaşabildiğimden dolayı, Maraş'a göre belki resmî kurumların, bankaların falan orada bulunmasından dolayı [orası benim için] daha bir ağır bastı . . . İkamet ettiğim bölge açısından bir tık daha kolay bir yerde. Onu daha çok tercih etmemin sebebi, çok aşırı böyle benim için olmazsa olmaz, sevdiğim, bağlı olduğum bir yer [olması] açısından değil, avantajlarından dolayı. . . Belki konum [olarak] Maraş Caddesi biraz daha güneye düşerken Van'ın merkez kısmını ele aldığımızda ben daha kuzeyde durduğum için, o şekilde Cumhuriyet [Caddesi] biraz daha benim için kullandığım bir mekân oluyor.”

...

A: Cumhuriyet Caddesi'nde zaman sizin için genellikle nasıl bir hızla geçer?

K: “Normalin bir tık üstü, hızlı.”

A: Biraz daha açabilir misiniz?

K: “Şöyle söyleyebilirim aslında çoğunlukla Cumhuriyet Caddesi’ne gittiğimde önceden planladığım veya öngördüğüm bir zaman dilimi olur, işte şu iş şu saatte biter, bu kadar süre alır [gibi], bunu yetiştirmeye çalıştığımız için sizin için sanki zaman normalden biraz daha hızlı geçiyordur.”

Tema II: Duygusal Bağ Kurulan Ortam Olarak Kamusal Alan: “Gönülden Bağlılar”

Bu örüntü, mekânla kurulan ilişkide mekânın kişide uyandırdığı duygusal ve anlama dayalı içerikleri ile ilgilidir. Bu içerikler, o mekânda meydana gelmiş ve etkileri şimdiye uzanan anılarla ya da katılımcıların hâlihazırda oturdukları evlerinin bir süredir bu mekânda olmasıyla oluşabilmektedir. Mekânla kurulan ilişkide mekânın duygusal ve anlamsal özelliklerini öne çıkarma, mekânın görece daha uzun süreli ve kalıcı kendilenmesi ile ilişkili görünmektedir. Bu örüntüde mekân ile köklülük duygusu üzerinden bir ilişki söz konusudur. Bu deneyim, Tuan’ın (1977) işaret ettiği kişinin kendisini o mekânın tarihselliği ile özdeşim kurarak inşa etmesiyle ilgilidir. Bu süreç kişiye yaşamı anlayıp yorumlarken oldukça güvenli ve rahat bir “yerden” davranabilmesinin önünü açmaktadır (Relph, 1976). Ayrıca bir mekânı uzun süre hem kullanıp hem de buradaki deneyimlerden keyif aldıkça, o mekâna dair güçlü bir bellek ve bağlanma meydana gelebilmektedir (Benages-Albert ve ark., 2015). Bu durum o mekâna dair kendileme süreçlerini daha da köklüleştirir. Örneğin K7’nin (44 yaş, kadın, evli, 44 yıldır Van’da) yüksek düzeyde aşına (tanıdık) olduğu ve kendilediği Maraş Caddesi ile ilgili değerlendirmeleri kendi ifadeleriyle şöyledir:

“Ben şu anda oturduğum evde doğdum, evlendim hemen ilk tuttuğumuz ev de bir arka sokağıydı, 21 yıllık evliyim, hep bu civardayım, yani başka bir yerde ev bakmaya, ev tutmaya ya da ev almaya bile niyetlenmedim . . .”

“Şimdi çocukluğumun geçtiği bölge [burası] öyle söyleyeyim. 44 yaşındayım benim çocukluğumda oralar gene caddeydi ama bu kadar hani yüksek binaların olduğu bir yer değildi, hatta biz oralarda saklambaç falan oynardık . . . doğduğum evde şu anda yaşıyorum diye, zaman daha sakindi, herkes birbirini tanırdı, küçüklüğümüzde oynadığımız yerler şu anda Van’ın en hani trafiği yoğun yerleri olmuş . . . Size şunu söyleyeyim diyelim ki [akşam saat] ona on bire kadar mağazada çalıştım, işim uzadı birilerinin [beni evime] bırakmasına ihtiyaç duymuyorum. Diyorum ‘Buralar zaten benim mekânım.’ [O sebeple] çok güvenle evime gelebiliyorum.”

Bu araştırma kapsamında seçilen kamusal mekânlar, kapladıkları alanlar açısından kamusal binalar, parklar ya da duraklar gibi mekânlara kıyasla daha geniş ölçekli mekânlardır. Özellikle İskele Caddesi uzunluk bakımından (yaklaşık 7 km) diğer kamusal alanlardan radikal bir şekilde ayrılmaktadır. Bazı katılımcılar için görece olarak daha fazla kendilenen bir mekân olarak İskele Caddesi, bütünü yerine belirli bölümleriyle kendilenebilmektedir. Örneğin 14 numaralı katılımcı, İskele Caddesi’nin sadece Van Gölü’ne uzanan sahil kısımlarını ve bu kısımlardaki yeşil alanlarını kendilemektedir. Bu katılımcı İskele Caddesi’ne ilişkin kendisine yöneltilen sorulara, büyük ölçüde bu caddenin sahil kısımlarını ve buradaki yeşil alanları hatırlayarak yanıt vermiştir. Bu duruma ilişkin K14’ün (40 yaş, erkek, bekâr, 20 yıldır Van’da) örnek ifadeleri şöyledir:

A: İskele Caddesi’nin yılın hangi mevsimlerinde daha çok kullanırsınız?

K: “Yani pandemi olmamış olsa herhâlde haftada bir günümü misal diyelim İskele’de geçirmeyi isterim, o caddede, o bölgede geçirmeyi isterim hiçbir şey olmasa da arabayla böyle bir tur atıp tekrardan dönmeyi isterim yani.”

A: Neden peki?

K: “Oranın henüz çok böyle değişime uğramaması, hâlâ biraz o özünü koruması diyelim, biraz da deniz havası diyebiliriz, yani o İskele Sahili, o bölge parklarla yeşillendirildiğinden dolayı o bölgeyi tercih ediyorum.”

A: Peki İskele Caddesi’nde neler yaparsınız?

K: “Ya genel olarak [İskele Sahili’ndeki] o parkta yürüyüş yaparım, onun haricinde işte o anki duruma göre [sahilde] resimler falan çekerim.”

Mekâna “gönülden bağlı olan” katılımcılar, mekânla ihtiyaçları karşılığında bağ kuran katılımcılara kıyasla, daha yüksek sahiplenme tutumu ve davranışını benimseyebilmektedirler. Bu durumun bir örneğini K5 (37 yaş, erkek, evli, iş danışmanı, 32 yıldır Van’da) şöyle tarif etmektedir:

A: Peki diyelim ki Sihke Caddesi’nde birilerinin orayı kirlettiğini ya da tahrip ettiğini ya da uygunsuz davrandığını görüyorsunuz. . .

K: “Müdahil olurum, elimden geldikçe de [mesela] çöp gördüğümde o caddede ben kaldırmak isterim çünkü hep temiz görmek isterim. Bir yıkıntı gördüğümde, mesela [Sihke Caddesi’nde] bazen kaldırım taşları kırık, orayı elimden geldiğince yaparım . . . Mesela [bir keresinde] çöp atan iki genç gördüm, ben orda birisinin çöplerini [toplayıp çöp kutusuna] attım, onlar da gördü ondan sonra da [kalan çöpleri kendileri] aldı, onları o şekilde uyardım çevreyi kirletmemeleri [konusunda]”

Yukarıda tarif edilen türdeki sahiplenme tutum ve davranışları literatürde alansal kendileme (territorial appropriation) olarak tarif edilen kendileme türü kapsamında değerlendirilebilmektedir. Bu kendileme türünde kişinin failliği daha çok öne çıkmaktadır. Ayrıca bir mekânda meydana gelebilecek zararlı ya da usulsüz faaliyetlere müdahale etme olasılığı ile ilgili olan alansal kendileme, bu mekânı fiziksel olarak kullanma pratiklerine dayalı fiziksel kendileme (physical appropriation) türü ile bu mekânda

gerçekleştirilen sosyal ilişkilere dayalı sosyal kendileme (social appropriation) türünden daha olumlu sonuçlar ile görünür olmaktadır. Örneğin fiziksel ve sosyal kendileme türlerine kıyasla, bir mahalleye yönelik gerçekleşen alansal kendilemenin mahallenin daha fazla güvenli bir yer olarak algılanması ve mahallenin birbirine daha fazla bağlı bir topluluk olarak değerlendirilmesi ile sonuçlandığı bilinmektedir (Brunson ve ark., 2001). Buradan hareketle, mekâna “gönülden bağlı” olan ve bu mekâna dair yüksek düzeyde sahiplenme tutum ve davranışı sergileyen katılımcıların, daha etkin bir kendileme süreci icra ettikleri ileri sürülebilir.

Bazı durumlarda bir mekânda deneyimlenen olumsuz duygular, o mekâna “gönülden bağ” kurabilmeyi engellemektedir. Örneğin K1 (37 yaş, erkek, evli, 35 yıldır Van’da) Sıhke Caddesi’ni kendinin kılamamasının gerekçesini geçmişte bu mekânda yaşadığı ve hayal kırıklığı ile sonuçlanan deneyimi ile şöyle açıklamaktadır:

“Sıhke Caddesi’nde belki yaşanılmış bir başarısızlık o caddeyle bir ömür boyu ilişkilendirilebilir. Ben fitrat olarak da çok böyle başarısızlığı hazmeden biri değilimdir, her alanda yani iş alanında da aşk alanında da . . . İlk platonik [aşk] deneyimimi başarısızlık olarak algılıyorum, o yaşanmışlıktan ötürü belki de evet hani bu [caddeyi] örnek veriyorum.”

Mekânı kullanma örüntülerinin mekânı kendileme ile ilişkileri bir bütün olarak değerlendirildiğinde, görece daha az kendilenen kamusal mekânlarda “işlevselci örüntünün,” daha fazla kendilenen kamusal mekânlarda ise “gönülden bağlılık örüntüsünün” daha etkin olduğu görülmektedir.

Aynı katılımcı için görece olarak daha az kendilenen mekân ile görece olarak daha fazla kendilenen mekândaki zamansal deneyimler arasındaki farklılıklar, pek çok nedenle ilişkili olabilmektedir. Örneğin bu nedenlerden biri, ortamdaki birtakım faaliyetleri sınırlı zaman dilimlerinde hayata geçirme zorunlulukları ile ilgili olabilir. Bu tür durumlar zaman baskısının daha az hissedildiği ve zamanın daha yavaş (daha uzun) algılandığı zihinsel sakinlik hâllerindeki (ör., meditasyon) süreçlerin tam tersine işaret etmektedir (Droit-Volet ve ark., 2015; Wittmann ve ark., 2015). Bu ortamlarda katılımcı yüksek düzeyde zaman baskısı hissedebilmekte ve zamanı daha hızlı geçiyor şeklinde algılayabilmektedir. Buna karşılık diğer ortamdaki zamanın geçiş hızı ise algısal belirginliği daha yüksek olan geçiş hızına kıyaslanarak ifade edilebilmektedir. Örneğin 7 numaralı katılımcı için Cumhuriyet Caddesi görece olarak daha az kendilenen; Maraş Caddesi ise daha fazla kendilenen kamusal mekândır. Bu katılımcı için Cumhuriyet Caddesi’nde zaman çok hızlı; Maraş Caddesi’nde ise olağan hızda algılanmaktadır. Bu durum katılımcının (44 yaş, kadın, evli, 44 yıldır Van’da) ifadeleri ile şöyle tarif edilmektedir:

“. . . Şimdi belli bir mesai saati vardır, atıyorum sekiz ile beş arası bu işlemi yapmak zorundasınız, Cumhuriyet Caddesi’nde bu resmî kurumlar olduğu için [orada] koşturmaca içinde geçiyor çünkü belli bir saat dilimine göre hareket etmek zorundasınız. Ama Maraş Caddesi’nde, evet Maraş Caddesi’nde de koşturmaca var ama ne diyeyim evraksal işlemdir hani onu beşe kadar yapmazsan altına kadar ofisinde oturup yaparsın, yediye kadar yaparsın, onu esnetme payın olduğu için hani orada [zaman] normal seyrinde gider ama Cumhuriyet Caddesi’ndeki o aktiviteler belirli bir saat dilimine olması gerektiği için koşturmacayla geçer ve zamanı yetiştirebilme adına koşturduğum için zaman da çok hızlı geçiyor öyle söyleyebilirim.”

Görece daha fazla kendilenen mekânda zaman daha yavaş geçiyor şeklinde de algılanabilmektedir. Bu tür durumlarda kendileme sürecinin, kişinin kendine, duruma ya da ikisi arasındaki ilişkilere bir bütün olarak bilişsel dâhil oluşunu artırıcı bir işlev taşıdığı düşünülmektedir. Kendilenen mekân, örneğin kişiye âdeta kendisiyle güven ve keyif içinde baş başa kalabilme olanağı sunmaktadır. Bu olanak içinde kişi, özellikle benliğine yönelik yoğun bir bilişsel meşguliyette olduğu için standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu artmaktadır ve zaman yavaş bir hızda algılanmaktadır. Örneğin K6 (42 yaş, kadın, bekâr, 30 yıldır Van’da) bu durumu kendi ile ilişkilendirerek şöyle ifade etmektedir:

“2 Nisan’da sanki ben benimle yürüdüğüm zaman daha şey geçiyor daha böyle rahat geçiyor, böyle çok çok sevdiğiniz ya da çok severek izlediğiniz bir film ya da çok böyle tadına doyum olmayan bir kitap okursunuz ve bitmesini istemezsiniz, ben benlen olduğum zaman çok güzel geçiyor, daha yavaş, evet daha yavaş . . . [Size] söylemişim çok hızlı yürüyorum, [2 Nisan Bulvarı’nda] normal hızımın çeyreğini düşünüyorum daha yavaş yürümek için . . . Öyle kendimle ilgili güzel şeyler kafamda oluştuğu zaman daha yavaş yürüyorum . . . Zaman daha istediğim gibi geçiyor daha doğrusu öyle diyeyim . . . Daha rahat, daha sakin, daha mutlu.”

Yukarıda alıntılanan ifadelerde katılımcı, zamanın algılanan geçiş hızını değerlendirirken kendi zihinsel durumunu (rahat ve dingin oluşunu) vurgulamaktadır. Tam tersi bir zihinsel durumda (düşünceli ve sorun çözmeye odaklanan zihin) ise aynı bulvarda geçen zaman daha hızlı olarak algılanmaktadır. Sözü edilen konuyu K6 şöyle ifade etmektedir:

A: Peki 2 Nisan Bulvarı’ndayken “kendi kendinizle” olmadığımız durumlarda zaman nasıl geçiyor?

K: “Daha hızlı . . . Başta da söylemişim . . . evin en küçüğüüm ama evin en büyüğü gibiyimdir, [evin sorunları] konusunda her zaman kafa patlatırım, yani o [tür] durumlarda [2 Nisan Bulvarı’nda] yürüdüğüm zaman[larda], daha rahat düşündüğümü, daha rahat çözüm ürettiğimi biliyorum. O yüzden öyle düşündüğüm zamanlarda daha hızlı yürüyorum, böylece zaman daha hızlı geçiyor.”

2 Nisan Bulvarı, katılımcıya düşünceli ve sorun çözmeye odaklandığı durumlarda sunduğu rahatlık deneyimi ile katılımcının benlik ve duruma yönelik bilişsel müdahillliğini azaltıcı bir işlev üstlenmektedir. Böylece standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu azalmaktadır ve zaman hızlı geçiyor olarak algılanmaktadır. Burada mekânı kendileme sürecinin katılımcıya farklı deneyimleri hatta birbiriyle zıt deneyimleri için olanak sağlayan ya da sunan çok yönlülüğü öne çıkmaktadır. Diğer bir deyişle mekânı kendileme süreci, yönü her zaman kolayca tahmin edilebilir duygu, düşünce ve davranış örüntülerini ortaya çıkarmamaktadır. Bu durum kendileme sürecinin “görünüşleri” (psikolojik süreçler, zamansal nitelikler sosyal çevre ve fiziksel çevre) arasındaki karmaşık etkileşimlerle ilgili görünmektedir. Burada kendilenen mekâna ilişkin her deneyimin kendi koşullarında değerlendirilmesi gerekliliği açıkça vurgulanmalıdır.

Diğer taraftan, kendilenme düzeyi oldukça düşük olan bir mekândaki zamansal deneyim de çok yavaş olarak algılanabilmektedir. Bu tür durumlarda standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğu (bilinçli olarak bilgi işleme yoğunluğu) benzer şekilde yüksek olarak değerlendirilebilir. Ancak buradaki yüksek deneyim yoğunluğu, kişinin mekânı kendilememesiyle bağlantılı olarak mekâna yönelik olumlu olmayan bilişleriyle ya da duygularıyla daha çok ilişkili görünmektedir (Flaherty, 1999). Burada, örneğin dikkatle ilgili kaynakların (ya da diğer bilişsel süreçlerin) o mekâna ilişkin olumsuz biliş ya da duygulara yüksek düzeyde ayrılması, o mekândaki benlik ve duruma bilişsel katılımı yükseltmektedir. Dolayısıyla dakikalar, saatler gibi standart zamansal birimler, daha fazla deneyim yükü ile dolmaktadır. Böylece zaman olduğundan daha uzun süreli olarak değerlendirilmektedir. Örneğin K5 (37 yaş, erkek, evli, 32 yıldır Van’da) bu durumu şöyle ifade etmektedir:

K: “Zaruri bir durum olursa [2 Nisan Bulvarı’na] giderim, [oranın] hiç hoşuma gittiğini hatırlamıyorum.”

A: Neden hoşunuza gitmiyor?

K: “Zengin mekânları, kalabalıklar, kafeler ondan dolayı hiç hoşuma gitmiyor.”

A: Orada [2 Nisan Bulvarı’nda] kendinizi güvende ve rahat hissediyor musunuz?

K: “Yok, orada daha temkinliyimdir, araç kullanırken de daha temkinliyimdir, yayan gelirken de. Aracımla akşam geçsem daha temkinliyimdir.”

K: “[2 Nisan Bulvarı’nda] kendim için zaman iyi geçmez. [Zaman] sanki çok çok yavaş geçer, sanki akışkan değil zaman sıkıcıdır.”

Benzer şekilde neredeyse hiç kendilenmeyen bir mekândaki zamansal deneyimin yavaş geçişini K3 (43 yaş, erkek, evli, 41 yıldır Van’da) şöyle tarif etmektedir:

“Sihke Caddesi’nde ne bileyim, sıkıcı olduğu için yani şeyden [Cumhuriyet Caddesi’ne kıyasla] daha ağır geçer belki yani ne bileyim, mahpustaki birinin, hapisshanedeki birinin tahliyesini beklemesi gibi.”

Mekânı kendileme sürecinde mekâna ilişkin yönelimin ve mekânın özelliklerinin belirleyici bir rolü olduğu görülmektedir. Mekânla duygusal ya da anlamsal bir bağ kurma üzerinden şekillenen yönelim, daha uzun süreli kendileme ile, işlevsel ya da ihtiyaca dayalı yönelim ise geçici kendileme ile ilişkili görünmektedir. Ancak daha uzun süreli kendileme ile geçici kendileme durumlarında zamansal deneyimle ilgili değerlendirmeler farklılaşabilmektedir.

Sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, mekânı kendileme sürecinin transaksiyonel bütünlükteki dört görünüşün kapsadığı özdeşim, anlam, duygu, sahiplenme, tanıdıklık, kullanım özellikleri, dönüştürücülük, yönelim, mekânın ritmi, sosyallık ve ortam alt görünüşlerinden (boyutlarından) meydana geldiği görülmektedir. Kamusal mekânı kendilemede, özel mekânlara kıyasla, dönüştürücülük ve sahiplenme boyutları daha düşük etki düzeyindedir. Bu durum kamusal mekânların temel özellikleriyle (ortak kullanım alanları olmaları, bireysel dönüştürmeye daha az elverişli olmaları gibi) ilgili görünmektedir. Kamusal mekânları kullanım örüntüleri ise bu mekânlara dair yönelimler etrafında şekillenmektedir. Bu yönelimler “İşlevselciler” (ihtiyaçların karşılanma ortamı olarak kamusal alan) ve “Gönülden Bağlılar” (duygusal bağ kurulan ortam olarak kamusal alan) olarak iki tema altında ele alınmaktadır.

Kendileme süreçleri zamanın algılanan farklı geçiş hızları için âdeta çok işlevli bir rol üstlenmektedir. Bu süreçlerin, benlik ve durum arasındaki ilişkiye göre standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu (bilinçli bilgi işleme yoğunluğunu) değiştirdiği gözlenmektedir. Değişikliğin yönüne göre zamanın algılanan geçiş hızı şekillenmektedir. Buna göre kendileme süreçleri, standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu artırıcı bir rolde işlev görüyorsa, diğer bir deyişle kendileme süreci kişinin TY’nin dört görünüşüne (psikolojik süreçler, diğer insanlar, zaman ve mekân) bilişsel olarak daha fazla yatırım yapmakla sonuçlanıyorsa, zaman yavaş geçiyor şeklinde algılanmaktadır. Kendileme süreçleri, standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu azaltıcı bir rolde işlev görüyorsa, zaman hızlı geçiyor şeklinde algılanmaktadır. Ancak kendileme süreçleri, standart zamansal birim başına düşen deneyim yoğunluğunu olağan düzeyde tutmaya yardım ediyorsa, zaman normal akışında algılanmaktadır. Bu sonuçlar, kendileme süreçlerinin deneyim çeşitliliğine olanak sağlayan çok yönlü ve dinamik yapısını öne çıkarmaktadır. Bu durum, kendileme süreçlerinin transaksiyonel bütünlükteki dört görünüş arasındaki karmaşık ilişkilere göre işlev gördüğüne işaret etmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları ve Sonraki Araştırmalara Öneriler

Bu çalışma hem Türkiye sosyal psikoloji literatüründe TY'nin açık bir şekilde tarif edildiği ve kullanıldığı ilk çalışmadır hem de zamansal deneyim ve kendileme süreçleri arasındaki ilişkileri ilk kez incelendiği görgül bir araştırmadır, ancak bu özgünlüğü ve katkısıyla beraber çalışmanın bazı sınırlılıkları da bulunmaktadır. Bu çalışmanın örnekleme belirli ölçütlere göre belirlendiği için bazı örneklem profilleri (ör., ev hanımları, herhangi bir işte düzenli olarak çalışmayanlar) çalışmaya dâhil edilememiştir. Ayrıca çalışmanın uygulamaları COVID-19 pandemisinde yapılmıştır. Pandemi koşulları yüz yüze sosyallığın kısıtlandığı, zamanın esnek çalışma saatleriyle daha çok ev ortamında geçirildiği ve dijital ortamlarla olan ilişkilerin bir hayli arttığı bir zaman-mekân dilimine karşılık gelmektedir. Örneğin karantina dönemlerinde zamanın daha yavaş geçiyor şeklinde algılandığı; can sıkıntısı, üzüntü gibi duygularda önemli bir artışın olduğu bilinmektedir (Droit-Volet ve ark., 2020; Ogden, 2021). Pandemi döneminde öğrencilerle gerçekleştirilen bir başka çalışmada ise katılımcıların geçmişe nazaran geleceğe ve şimdiye daha fazla odaklandığı ancak zamanı daha hızlı ilerliyor şeklinde algıladığı gözlenmiştir (Loose ve ark., 2021). Bu tür farklı algı ve deneyimler mekânı kendileme süreçleri ile bu süreçler dâhilindeki zamansal deneyimleri, öngörmesi yeterince kolay olmayan biçimlerde farklılaştırmış olabilir. Pandeminin katılımcıların mekânı kullanma biçimlerini ve bunlara bağlı olarak zamansal deneyimlerini farklılaştırdığı göz önüne alındığında, araştırma sonuçlarının pandemi sonrası dönemde tekrarlanabilmesi önem arz etmektedir. Benzer şekilde bu çalışma, araştırılan konularla ilgili keşfedici bilgilere erişebilmek için niteliksel yöntem ile gerçekleştirilmiştir. Bu nitel sonuçların, nicel tekniklerle sınanmasının önemli katkılar sağlayabileceği düşünülmektedir.

Çalışmada mekânı kendileme süreçleri ve boyutlarına dair önemli bilgiler elde edilmiştir. Sonraki çalışmalarda, mekânı kendileme için bir ölçeğin geliştirilmesi ile, mekânı kendilemenin diğer ölçülebilir sosyal psikoloji ve çevre psikolojisi temelli değişkenlerle aralarındaki ilişkilerin anlaşılabilmesi mümkün olacaktır. Benzer şekilde mekân kullanımı örüntülerini içeren ölçüm aracının da geliştirilmesi insan-mekân ilişkilerinin farklı yönleriyle araştırılmasına katkı sağlayabilecektir.

Bu çalışmada TY'nin dört görünüşü ve bu dört görünüşü dâhilinde sadece bazı boyutlara odaklanmak tercih edilmiştir. İleriki çalışmalarda, bu çalışmada doğrudan yer verilmeyen boyutlarla (ör., yere bağlılık, kentsel politikalara katılım, dini aidiyet) yeni modellemelerin kurulması zamanı ve mekânı kendileme süreçlerindeki farklı görünüşlerin aydınlatılmasını sağlayabilecektir.

Günümüz sosyal yaşamı artan şekilde dijitalleşmektedir ve bu durum verili yaşam biçimi hâline gelmektedir. Bu bakımdan zamanı ve mekânı kendileme ile ilgili sonraki çalışmaların dijitalleşen sosyal yaşamı gözetenek tasarlanmasının yararlı olabileceği düşünülmektedir.

Mekânı kendileme en temelde psikolojik bir süreç olarak değerlendirilmesine rağmen bu kendileme türü, TY'nin dört görünüşünün iç içe geçmiş bütünselliğini içermektedir. Buna göre kendileme süreci; psikolojik özellikler, diğer insanlar, mekânsal ve zamansal niteliklerin bütünselliği içinde gerçekleşmektedir. Bu bütünsellik vurgusu, insan davranışlarının anlaşılabilmesinde sadece psikolojik özellikleri öne çıkarmanın sınırlılığına işaret etmektedir. Farklı bir anlatımla sosyal bir olguya dair bütünsellik anlayışı, insan davranışlarının, zamansal ve mekânsal niteliklerden hatta bazı durumlarda diğer insanların gerçek ya da hayali varlığından ayrı tutularak, bir tür vakumda gerçekleşmediğine işaret etmesi açısından önemli kabul edilebilir.

Not: Bu makale, birinci yazarın doktora tezinden elde edilen araştırma sonuçlarının bir kısmını içermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Acknowledgment: This article contains some of the research results from the first author's PhD thesis.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The authors received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article

KAYNAKLAR / REFERENCES

- Alpak, E. M (2017). *Alışveriş caddelerinin sosyal davranış yerlerine dönüşmesi: Çevresel özellikler ile kendileme davranışının incelenmesi* (Doktora tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Altman, I., & Rogoff, B. (1987). World views in psychology: Trait, interactional, organismic, and transactional perspective. In D. Stokols & I. Altman (Eds.), *Handbook of environmental psychology* (pp. 7–40). John Wiley & Sons.
- Altman, I., Werner, C. M., Oxley, D., & Haggard, L. M. (1987). "Christmas Street" as an example of transactionally oriented research. *Environment and Behavior*, 19(4), 501–524. <http://dx.doi.org/10.1177/0013916587194007>
- Altman, I., & Zube, E. (1989). Introduction. In I. Altman & E. H. Zube (Eds.), *Public places and space: human behavior and environment: advances in theory and research* (pp. 1–5). Plenum.

- Aşur, F., Çığ, A., & Başdoğan, G. (2013). General evaluation on road plantations of the Van city. *International Caucasian Forestry Symposium* (pp. 768–776). Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231–274.
- Benages-Albert, M., Di Masso, A., Porcel, S., Pol, E., & Vall-Casas, P. (2015). Revisiting the appropriation of space in metropolitan river corridors. *Journal of Environmental Psychology*, 42, 1–15. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2015.01.002>
- Bilgin, N. (1984). Çocuk(lar) ve mekân(lar). *Mimarlık Dergisi*, 84(9), 18–22.
- Bilgin, N. (1990). Fiziksel mekândan insanlı ya da insani mekâna. *Mimarlık Dergisi*, 3, 62–65.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brooks, J., Mccluskey, S., Turley, E., & King, N. (2015). The utility of template analysis in qualitative psychology research. *Qualitative Research in Psychology*, 12(2), 202–222. <https://doi.org/10.1080/14780887.2014.955224>
- Brunson, L., Kuo, F. E., & Sullivan, W. C. (2001). Resident appropriation of defensible space in public housing. *Environment and Behavior*, 33(5), 626–652. <http://dx.doi.org/10.1177/00139160121973160>
- Conway, M. A., & Rubin, D. C. (1993). The structure of autobiographical memory. In A. F. Collins, S. E. Gathercole, M. A. Conway, & P. E. Morris (Eds.), *Theories of memory* (pp. 103–137). Lawrence Erlbaum Associates.
- Droit-Volet, S., Fanget, M., & Dambrun, M. (2015). Mindfulness meditation and relaxation training increases time sensitivity. *Consciousness and Cognition*, 31, 86–97. <http://dx.doi.org/10.1016/j.concog.2014.10.007>
- Droit-Volet, S., Gil, S., Martinelli, N., Andant, N., Clinchamps, M., . . . Parreira, L. (2020). Time and Covid-19 stress in the lockdown situation: Time free, “Dying” of boredom and sadness. *PLOS ONE*, 15(8), e0236465. <http://dx.doi.org/10.1371/journal.pone.0236465>
- Feldman, R. M., & Stall, S. (1994). The politics of space appropriation: A case study of women’s struggling for homeplace in Chicago public housing. In I. Altman & A. Churchman (Eds.), *Women and the environment* (pp. 167–199). Plenum Press.
- Flaherty, M. G. (1993). Conceptualizing variation in the experience of time. *Sociological Inquiry*, 63(4), 394–405. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1475-682x.1993.tb00320.x>
- Flaherty, M. G., & Meer, M. D. (1994). How time flies: Age, memory, and temporal compression. *Sociological Quarterly*, 35(4), 705–721. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1994.tb00424.x>
- Flaherty, M. G. (1999). *A watched pot: how we experience time*. New York University Press.
- Flaherty, M. G. (2017). An erotics of time: Toward the cross-cultural study of temporal experience. *Revista De Antropologia*, 9(2) 7–27. [https://doi.org/10.52426/rau.v9i2\(suplemento\).215](https://doi.org/10.52426/rau.v9i2(suplemento).215)
- Flaherty, M. G. (2018). An S-shaped pattern in the perceived passage of time: how social interaction governs temporal experience. *Language and Cognition*, 10(1), 1–25. <http://dx.doi.org/10.1017/langcog.2016.4>
- Francis, M. (1989). Control as a dimension of public-space quality. In I. Altman & E. H. Zube (Eds.), *Public places and spaces* (pp. 147–172). Plenum Press.
- Glaser, B. G., & Strauss, A. L. (1967). *The discovery of grounded theory*. Aldine Publishing Company.
- Göregenli, M. (2021). *Çevre psikolojisi: İnsan-mekân ilişkileri*. Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Graumann, C. F. (1976). The concept of appropriation (aneignung) and modes of appropriation of space. In P. Korosec-Serfaty (Ed.), *Proceedings of the 3rd international architectural psychology conference* (pp. 113–125). Louis Pasteur University.
- Hesse, B. W., Werner, C. M., & Altman, I. (1988). Temporal aspects of computer-mediated communication. *Computers in Human Behavior*, 4(2), 147–165. [http://dx.doi.org/10.1016/0747-5632\(88\)90023-4](http://dx.doi.org/10.1016/0747-5632(88)90023-4)
- İlkay, Y. (2016). *(Re)Production and appropriation of open public spaces: Representational moments for urban green in Ankara* (Doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara). <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> adresinden edinilmistir.
- King, N., Brooks, J., & Tabari, S. (2018). Template analysis in business and management research. M. Ciesielska & D. Jemielniak (Eds.), *Qualitative methodologies in organization studies* (pp. 179–206). Palgrave Macmillan. King, N. (2004). Using templates in the thematic analysis of text. In C. Cassell & G. Symon (Eds.), *Essential guide to qualitative methods in organizational research* (pp. 256–270). Sage.
- Mcgrath, J. E., & Kelly, J. R. (1986). *Time and human interaction: Toward a social psychology of time*. Guilford Press.
- Mehta, V. (2013). *The street: A quintessential social public space*. Routledge.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage.
- Moles, A. A., & Rohmer, E. (1978). *Psychologie de l’espace*. Casterman.
- Morval, J., & Judge, P. (2000). Motivation au travail et appropriation de l’espace. In B. Gangloff (Ed.), *Les compétences professionnelles: Descriptif, mesure et développement* (pp. 127–134). L’Harmattan.
- Moser, G., Ratiu, E., & Fleury-Bahi, G. (2002). Appropriation and interpersonal relationships. *Environment and Behavior*, 34(1), 122–136. <http://dx.doi.org/10.1177/0013916502034001009>
- Korosec-Serfaty, P. (Ed.). (1976). *Proceedings of the 3rd international architectural psychology conference*. Louis Pasteur University.
- Korosec-Serfaty, P. (1985). Experience and use of the dwelling. In I. Altman, & C. M. Werner (Eds.), *Home environments* (pp. 65–87). Plenum Press.
- Neal, Z. P. (2010). Locating public space. In A. M. Orum & Z. P. Neal (Eds.), *Common ground? Readings and reflections on public space* (pp. 1–10). Routledge.

- Ogden, R. (2021). Distortions to the passage of time during England's second national lockdown: A role for depression. *PLOS ONE*, 16(4), e0250412. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0250412>
- Osmond, H. (1959). The relationship between architect and psychiatrist. In C. E. Goshen (Ed.), *Psychiatric architecture* (pp. 16–20). American Psychiatric Association.
- Pol, E. (1996). La apropiación del espacio. In L. Íñiguez & E. Pol (Eds.), *Cognición, representación y apropiación del espacio. Colección monografías psico-socio-ambientales* (pp. 45–62). Publicacions de la Universitat de Barcelona.
- Pol, E. (2002). El modelo dual de la apropiación del espacio. In R. García Mira, J. M. Sabucedo, & J. Romay (Eds.), *Psicología y Medio Ambiente. Aspectos psicosociales, educativos y metodológicos* (pp. 123–132). Asociación Galega de Estudios e Investigación Psicosocial.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. Pion.
- Rioux, L. (2004). Types de sites universitaires et appropriation de l'espace. *Psychologie Canadienne*, 45(1), 103–110. <https://doi.org/10.1037/h0086974>
- Rioux, L., Scrima, F., & Werner, C. M. (2017). Space appropriation and place attachment: University students create places. *Journal of Environmental Psychology*, 50, 60–68. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jenvp.2017.02.003>
- Smith, J. A., Jarman, M., & Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. In M. Murray & K. Chamberlain (Eds.), *Qualitative health psychology: Theories and methods* (pp. 218–240). Sage.
- Solso, R. L., Maclin, K. M., & Maclin, O. H. (2007). *Bilişsel psikoloji* (A. Ayçiçeği-Dinn, Çev.). Bayrak Matbaacılık.
- Sommer, R. (1969). *Personal space: The behavioral basis of design*. Prentice-Hall.
- Tuan, Y. F. (1977). *Space and place: The perspective of experience*. University of Minnesota.
- Ueda, N., Maruo, K., & Sumiyoshi, T. (2018). Positive symptoms and time perception in schizophrenia: A meta-analysis. *Schizophrenia Research: Cognition*, 13, 3–6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.scog.2018.07.002>
- Valera, S., & Vidal, T. (2017). Some cues for a positive environmental psychology agenda. In G. Fleury-Bahi, E. Pol, & O. Navarro (Eds.), *Handbook of environmental psychology and quality of life research* (pp. 41–63). Springer.
- Vidal, T., Valera, S., & Peró, M. (2010). Place attachment, place identity and residential mobility in undergraduate students. *Psychology*, 1(3), 353–369. <http://dx.doi.org/10.1174/217119710792774799>
- Werner, C. M., Altman, I., & Oxley, D. (1985). Temporal aspects of homes: A transactional perspective. In I. Altman & C. M. Werner (Eds.), *Home environments. Volume 8. Human Behavior and environment* (pp. 1–32). Plenum Press.
- Werner, C. M., Brown, B. B., & Altman, I. (2002). Transactionally oriented research: Examples and strategies. In R. Bechtel & A. Churchman (Eds.), *Handbook of environmental psychology* (pp. 203–221). Wiley.
- Werner, C. M. (2003). Changing homeowners' use of toxic household products: A transactional approach. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 33–45. [https://doi.org/10.1016/S0272-4944\(02\)00085-3](https://doi.org/10.1016/S0272-4944(02)00085-3)
- Wittmann, M., Otten, S., Schötz, E., Sarıkaya, A., Lehnen, H., Jo, H. G., ... Meissner, K. (2015). Subjective expansion of extended time-spans in experienced meditators. *Frontiers in Psychology*, 5, 1–9. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2014.01586>
- Wittmann, M., Leland, D. S., Churan, J., & Paulus, M. P. (2007). Impaired time perception and motor timing in stimulant-dependent subjects. *Drug and Alcohol Dependence*, 90(2-3), 183–192. <https://doi.org/10.1016/j.drugalcdep.2007.03.005>

Atıf Biçimi / How to cite this article

Karasu, M., & Cesur, S. (2023). Kamusal mekânları kendileme ve zamansal deneyim arasındaki ilişkiler: Transaksiyonel bir keşif çalışması. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 43, 110–131. <https://doi.org/10.26650/SJ.2023.43.1.0057>